
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Sardi Wangüemert, Clara. *L'estafa piramidal a l'ordenament jurídic espanyol : anàlisi de la seva regulació penal*. Treball de Final de Grau (Universitat Autònoma de Barcelona), 2026 (Ciència política i gestió pública). 47 pàg.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/331892>

under the terms of the license.

L'estafa piramidal a l'ordenament jurídic espanyol: anàlisi de la seva regulació penal

Clara Sardi Wangüemert

Tutora: Miriam Cugat Mauri

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

Doble Grau en Dret i Ciències Polítiques

Curs 2025/2026

RESUM

Aquest Treball de Fi de Grau té com a objectiu analitzar els problemes aplicatius i eventuais limitacions de la regulació penal de les estafes piramidals. Sobre la gravetat del problema no hi ha dubte. Aquest tipus d'estafa comporta la defraudació de grans quantitats de diners a un gran nombre de persones, que sovint triguen anys a ser retornades a les seves víctimes. Malgrat la seva presència prolongada en la societat i el seu caràcter recurrent, persisteixen dificultats a l'hora de proporcionar una resposta jurídica i penal adequada a aquest fenomen. Per aquest motiu, aquest treball examina la regulació actual de les estafes piramidals i avalua si presenta limitacions a l'hora d'oferir una resposta penal efectiva a aquest problema recurrent i greu.

Amb aquesta finalitat, s'analitzen, en primer lloc, els elements configuradors del delictes d'estafa previstos al Codi Penal espanyol, així com la seva interpretació doctrinal i jurisprudencial. En segon lloc, s'estudia l'encaix jurídic de les estructures piramidals dins del tipus general d'estafa i dels seus subtipus agreujats, amb especial atenció a qüestions com l'engany suficient, la prova del dol, la pluralitat de perjudicats i l'aplicació del delictes continuat o del denominat delictes massa. Finalment, es valora si l'actual marc normatiu resulta suficient per afrontar aquesta modalitat de criminalitat econòmica o si, per contra, planteja problemes d'adequació a la realitat social a la que està destinat a ser aplicat i seguretat jurídica.

La metodologia emprada completa l'anàlisi de la regulació legal amb l'estudi de la doctrina especialitzada i la jurisprudència més rellevant, amb cita dels grans casos d'estafa financera a Espanya.

El treball conclou que, tot i les possibilitats teòriques de perseguir penalment aquestes conductes a través del delictes d'estafa, la inexistència d'una regulació específica genera dificultats interpretatives i aplicatives que poden comprometre l'eficàcia de la resposta penal. Entre aquestes dificultats, destaca el conflicte normatiu amb les figures del delictes continuat i del delictes massa, respecte de les quals la jurisprudència ha formulat criteris interpretatius dels conceptes jurídics indeterminats (com ara l'"especial gravetat" del perjudici, l'"elevat nombre" de persones o la "notòria gravetat"), que tanmateix no ofereixen completa seguretat jurídica."

Paraules clau: estafa, estafa piramidal, art. 250 CP, art. 74 CP, delictes continuat, delictes massa, non bis in idem, seguretat jurídica

ABSTRACT

This Final Degree Project aims to analyse the practical issues and potential limitations of the criminal regulation of pyramid fraud schemes. There is no doubt as to the seriousness of the problem. This type of fraud involves the misappropriation of large sums of money from a significant number of individuals, which are often not returned to the victims for many years. Despite its longstanding presence in society and its recurrent nature, difficulties persist in providing an adequate legal and criminal response to this phenomenon. For this reason, the present study examines the current regulation of pyramid fraud schemes and assesses whether it presents limitations in providing an effective criminal response to this recurring and serious issue.

To this end, the paper first analyses the constituent elements of the offence of fraud as established in the Spanish Criminal Code, together with its doctrinal and jurisprudential interpretation. Secondly, it examines the legal classification of pyramid structures within the general offence of fraud and its aggravated subtypes, paying particular attention to issues such as sufficient deception, proof of intent, the plurality of victims, and the application of the continuing offence or the so-called mass offence. Finally, it evaluates whether the current legal framework is sufficient to address this form of economic crime or whether, on the contrary, it raises problems regarding its adequacy to the social reality to which it is intended to apply and in terms of legal certainty.

The methodology employed complements the analysis of the legal framework with a study of specialised legal scholarship and the most relevant case law, including references to the major financial fraud cases in Spain.

The paper concludes that, despite the theoretical possibilities of prosecuting such conduct through the offence of fraud, the absence of specific regulation creates interpretative and practical difficulties that may compromise the effectiveness of the criminal response. Among these difficulties, particular attention is drawn to the normative conflict involving the concepts of the continuing offence and the mass offence, in relation to which case law has developed interpretative criteria for indeterminate legal concepts (such as the “special seriousness” of the harm, the “large number” of persons affected, or the “notorious seriousness” of the offence), which nevertheless do not provide complete legal certainty.

Key words: fraud, pyramid fraud, art. 250 CP, Art 74 CP, continuing offence, mass offence, non bis in idem, legal certainty.

ÍNDIX

1. Introducció.....	4
2. Elements del delictes d'estafa a la doctrina i a la jurisprudència.....	6
2.1 Bé jurídic protegit.....	6
2.2 Elements essencials del delictes d'estafa.....	7
2.2.1 Subjectes.....	7
2.2.2 Conducta.....	8
2.2.3 Resultat i imputació objectiva.....	13
2.2.4 Elements subjectius.....	13
2.3 Elements específics dels tipus qualificats.....	15
2.3.1 Art. 250.1.1º Coses de primera necessitat, habitatges o altres béns de reconeguda utilitat social.....	16
2.3.2 Art. 250.1.4º Especial gravetat en consideració a l'entitat del perjudici i la situació econòmica en què deixi la víctima o la seva família.....	16
2.3.3 Art. 250.1.5º Defraudació de valor superior a 50.000 euros o que afecti un nombre elevat de persones.....	17
2.3.4 Art. 250.1.6º Abús de les relacions personals entre víctima i defraudador, o aquest aprofiti la seva credibilitat empresarial.....	18
2.3.5 Art. 250.1.8º Multirreincidència en les defraudacions patrimonials.....	19
2.3.6 La modalitat hiper-agreujada de l'article 250.2.....	19
3. Anàlisi del fenomen de l'estafa piramidal a la llum dels anteriors requisits.....	21
3.1 Bé jurídic protegit: la compatibilitat amb la dimensió socioeconòmica del frau i l'essencial naturalesa patrimonial del bé jurídic.....	21
3.2 Subjectes: del fals professional al professional abusiu.....	21
3.3 Conducta: el problema de l'engany omissiu.....	22
3.4 Resultat i imputació objectiva: la difícil determinació del moment consumatiu en operacions a llarg termini.....	25
3.5 Elements subjectius: dol eventual i imprudència en operacions complexes i plurisubjectives.....	26
3.6 Tipus qualificats i continuïtat delictiva.....	27
3.6.1 Delictes continuats.....	28
3.6.2 Art. 250.1.5º El valor de la defraudació superi els 50.000 euros o afecti un nombre elevat de persones.....	31
3.6.3 Art. 250.1.6º Abús de les relacions personals entre víctima i defraudador, o aquest aprofiti la seva credibilitat empresarial.....	32
3.6.4 Modalitat hiper-agreujada de l'art. 250.2 CP.....	34
4. Conclusions.....	37
5. Referències.....	40
6. Annex: Taula resum jurisprudència.....	43

1. Introducció

Les estafes piramidals són un fenomen que ha tingut i encara té molta incidència en el nostre país i del que recurrentment apareixen notícies a la premsa. Es tracta d'un problema amb una gran rellevància social, ja que afecta a un nombre molt elevat de persones, normalment d'entorns socioeconòmics humils, doncs juga amb el desconeixement financer de les víctimes, i comporta perjudicis econòmics molt elevats, que normalment triguen anys en ser reparats. Un dels casos més mediàtics és el de Fòrum Filatèlic (STS 688/2019, de 4 de març de 2020), que va concloure amb la condemna per estafa de més de 213 milions d'euros a aproximadament 269.000 clients.

Aquesta modalitat d'estafa porta molt temps present a la nostra societat. Entre els antecedents més famosos es sol citar el que va tenir lloc a Espanya, l'any 1876, protagonitzat per Baldomera Larra – filla, per cert, de l'il·lustre escriptor Mariano José de Larra -, anys abans que Carlo Ponzi concebís el famós l'esquema comissiu que porta el seu nom, tal com Moreno Santa María (2014) relata en *“Los Procesos Célebres Seguidos Ante El Tribunal Supremo En Sus Doscientos Años de Historia Siglo XIX”*.

En aquell cas, Baldomera Larra Wetoret, en trobar-se en una situació de precarietat per la marxa del seu marit i quedant a càrrec de la seva família, va prometre a qui li deixés un dobló que li retornaria duplicat en el termini d'un mes. En complir les expectatives promeses, el nombre dels seus inversors va augmentar significativament. Va arribar a pagar un interès mensual del 30% amb els diners que rebia dels nous inversors i s'estima que va recaptar 22 milions de reals, amb un total de 5.000 afectats.

Quan la inevitable situació de fallida del negoci era imminent, Baldomera va desaparèixer, deixant un mar de clients indignats que van iniciar protestes (com va succeir en el cas de Fòrum) on les autoritats van haver d'intervenir. Va ser condemnada en primera i segona instància per un delictes d'alçament de béns, en perjudici de creditors, portat a terme per persona no comerciant. Si bé finalment va ser absolta sota l'argument que els préstecs concedits no eren constitutius de delictes, ja que, a l'estar casada, Baldomera no tenia capacitat legal per a contractar i obligar-se, i per tant eren nuls de ple dret els convenis que subscrigués, i conseqüentment, no tenia creditors.

En aquell cas l'absolució es va fonamentar en la circumstància especial de l'autora i per tant la sentència no ens serveix com a precedent d'utilitat general per als supòsits que cal jutjar ara. Tot i això, és il·lustratiu d'un fenomen que es repeteix en el temps i que planteja problemes d'encaix en les tipologies delictives existents tant llavors, que en primera instància es va condemnar com a alçament de béns, com ara, que ens plantejem la possibilitat d'aplicar el delictes d'estafa i observem l'existència de dificultats en aquest sentit.

Des d'aquestes premisses, l'objectiu d'aquest treball és analitzar la regulació actual de l'estafa, per a, a continuació, valorar si pot donar solució adequada i bastant al fenomen descrit, caracteritzat pel

component piramidal. Per a dur a terme aquesta recerca, s'analitza la normativa actual, així com la principal doctrina i jurisprudència en la matèria, a fi d'arribar a conclusions en relació a si és o no suficient per a afrontar el fenomen.

El treball es divideix en dues parts. A la primera s'exposen i analitzen els elements constitutius del delictes d'estafa i les seves qualificacions, algunes de les quals especialment expressives del fenomen en estudi, com les que recullen l'abús de la credibilitat professional o empresarial, l'especial magnitud econòmica del frau, o la pluralitat de víctimes. A la segona part, es realitza un exercici de subsumpció del fenomen de les estafes piramidals, amb tots els seus trets característics, al tipus penal de l'estafa i les seves qualificacions específiques.

El treball arriba a terme amb conclusions sobre les dificultats d'aplicació del tipus penal a aquesta classe de conductes, amb algunes reflexions i advertències sobre les garanties que podrien quedar afectades per algunes interpretacions.

En Annex s'inclou un quadre dels principals casos en què es planteja i aplica l'estafa piramidal en supòsits com els estudiats.

2. Elements del delict d'estafa a la doctrina i a la jurisprudència

El delict d'estafa està regulat al Títol XIII: "Delictes contra el patrimoni i contra l'ordre socioeconòmic", del Llibre II del Codi Penal, més concretament, dins del Capítol VI, de les defraudacions.

2.1 Bé jurídic protegit

El bé jurídic protegit per aquest delict és de caràcter patrimonial, encara que es podria estendre a l'ordre socioeconòmic, com pot succeir en els casos d'estafes piramidals, que poden tenir una dimensió social més àmplia (Muñoz Conde, 2023) en consideració al nombre d'afectats i entitat del perjudici econòmic provocat.

D'acord amb Muñoz Conde (2023), a efectes del Títol XIII, es pot definir el patrimoni com a *"conjunt de drets i obligacions, referibles a coses o entitats, que tenen un valor econòmic i que han de ser valorables en diners"*. Aquesta definició es correspon amb una *"concepció mixta jurídic-econòmica"* de patrimoni on:

- a) L'objecte material del delict només poden ser béns dotats de valor econòmic.
- b) El subjecte passiu ha de tenir una relació amb la cosa emparada per l'ordenament jurídic.

Des de les anteriors premisses, s'entén per perjudici patrimonial tota disminució, econòmicament avaluable, del cabal patrimonial que jurídicament correspon a una persona.

Aquest concepte de patrimoni inclou no només els drets reals, sinó també les obligacions i la possessió i, al delict d'estafa, no cal que els béns integrats al patrimoni siguin individualitzats, com succeeix amb el delict de furt que recau sobre cosa moble concreta, sinó que recau sobre elements dins d'aquest, sense necessitat que es concreti en un determinat.

Dit això, no podem ignorar el debat doctrinal sobre la definició d'aquest concepte, ja que existeixen diferents concepcions de patrimoni: jurídica, econòmica, mixta i "personal" o "funcional".

Dopico Gómez-Aller (2024), descriu les diferents definicions de patrimoni. En primer lloc, la concepció jurídica entén aquest com la integritat de drets patrimonials d'una persona. Aquesta definició troba les seves principals crítiques en què no permet valorar adequadament el perjudici econòmic real, ja que la lesió patrimonial equival a la lesió del dret subjectiu, independentment del seu valor econòmic. Ni tampoc permet valorar les pèrdues d'expectatives de drets, ni abordar l'estafa de negocis amb causa il·lícita. Per altra banda, d'acord amb la concepció econòmica de patrimoni, aquesta és el conjunt de relacions de caràcter econòmic, tinguin o no empara jurídic. Així, segons aquesta definició, integren el patrimoni els béns sota el poder de disposició fàctic d'una persona, atenent al seu valor de canvi. La problemàtica d'aquesta definició rau en el fet que ignora la titularitat

jurídica dels béns i només até al seu preu i no a la seva utilitat. Respecte a les concepcions mixtes, són les més esteses a la doctrina i la jurisprudència i corregeixen les limitacions detectades a les definicions anteriors. La “teoria de l’aparença” és una de les més rellevants, aquesta concep el patrimoni com el conjunt de posicions de poder sobre una cosa econòmicament avaluable i amb aparença de correcció jurídica.

Finalment, les concepcions “personals” o “funcionals” de patrimoni, per tal de determinar si ha hagut perjudici patrimonial, atenen també a les preferències subjectives, a la pèrdua de valor d’ús que la víctima pot haver experimentat, a la frustració del fi que la víctima esperava del negoci, etc. La base d’aquestes concepcions està en la idea que el patrimoni és un bé instrumental de la llibertat d’acció. Aquest corrent doctrinal compta amb nombrosos defensors com De la Mata, Gallego Soler, Pastor Muñoz, etc., i és també emprada per la jurisprudència (Dopico Gómez-Aller, 2024).

2.2 Elements essencials del delictes d’estafa

2.2.1 Subjectes

El subjecte actiu és aquell que realitza l’acció típica o omet l’acció esperada (Muñoz Conde i García Arán, 2022), en aquest cas seria qui realitza l’engany suficient amb ànim de lucre. El delictes d’estafa és un delictes comú, de manera que no exigeix unes qualitats determinades a l’autor. A més, preveu la responsabilitat penal de les persones jurídiques (art. 251 bis) sempre que el delictes es cometi en benefici d’aquestes sota les condicions establertes a l’article 31 bis del CP.

L’anterior afirmació és vàlida per al tipus bàsic d’estafa, recollit a l’art. 248 CP, del que pot ser autor qualsevol que realitzi la conducta típica, que apareix descrit com “el que”. Ara bé, com es detalla a l’apartat corresponent, existeix alguna modalitat qualificada on l’autor ha de reunir determinades qualitats subjectives. Aquest és el cas del tipus qualificat de l’art. 250.1.6º CP que recull un tipus especial en la mesura en què restringeix la condició d’autors als qui tenen una relació amb la víctima de la qual abusen, o bé una credibilitat empresarial o professional que s’erigeix en medi idoni per al frau. L’interès que pot tenir aquesta figura delictiva per a l’objecte d’aquest treball de recerca és evident, en la mesura en què tot sovint estan protagonitzades per professionals. Tanmateix, no cal oblidar que l’autor podria no ser un veritable professional, sinó només algú que simulés tenir aquesta condició, el que, en principi, impediria l’aplicació de la qualificació, sens perjudici de la possibilitat d’apreciar algun tipus de falsedat personal o documental.

El subjecte passiu és el titular del bé jurídic protegit. En el delictes d’estafa també pot ser una persona jurídica i tampoc s’exigeixen requisits subjectius específics. Es pot donar el cas en què no coincideixi el titular del bé jurídic amb el subjecte sobre el que recau l’acció típica, com succeeix amb l’estafa en

triangle, on l'engany pot recaure sobre un tercer (empleat, administrador) diferent del subjecte passiu, que és qui pateix el perjudici (Muñoz Conde i García Arán, 2022; Dopico Gómez-Aller, 2024)

2.2.2 Conducta

La conducta típica d'estafa està definida al primer paràgraf de l'article 248 del Codi penal, d'acord amb el qual:

“Cometen estafa els qui, amb ànim de lucre, utilitzin engany suficient per produir error en un altre, i l'indueixin a realitzar un acte de disposició en perjudici seu o d'altri.”

D'aquí es desprenen els principals elements de l'estafa, que posteriorment han sigut desenvolupats per la jurisprudència. Aquests serien: l'engany, l'error, la disposició patrimonial i el perjudici.

A la llum d'aquests elements, l'estafa es classifica com a delictes de resultat, en el que aquest s'ha de poder imputar objectivament a l'engany, que ha de ser causa de l'error i aquest del perjudici típic, en una successió d'elements que han d'aparèixer en l'ordre legalment definit i amb una relació d'antecedent-conseqüent entre cadascun d'ells i el següent.¹

a) L'engany suficient

Segons Gallego Soler (2020), l'engany és el “nucli vertebrador de l'estafa”. Comporta tota manifestació externa contrària a la veritat, que ha de recaure sobre fets i no sobre valoracions, ja que aquestes últimes són difícilment falsables, a diferència dels fets, que poden ocórrer o no ocórrer (STS 980/2001, de 30 de maig de 2001²).

L'article 248 CP preveu una característica essencial pel que fa a l'engany. Aquest ha de ser suficient (literalment, exigeix que sigui “bastante”). A la sentència 688/2019, de 4 de març de 2020 (“Cas Fòrum Filatèlic”) s'afirma que això significa que la maquinació de l'autor és la que ha de provocar l'error origen del desplaçament patrimonial. Aquesta actuació es pot basar tant en l'aportació de dades o elements ficticis als quals se'ls dota d'una aparença de realitat, com en l'ocultació de dades que haurien d'haver-se comunicat per a un degut coneixement de la situació per part del subjecte passiu. D'això és deriva l'admissió de l'estafa per acció o omissió, que no significa que no es realitzi cap conducta, sinó que s'omet la conducta deguda, com pot ser informar sobre aspectes rellevants del negoci jurídic.

¹ En paraules de la STS 688/2019, de 4 de març de 2020 (ECLI:ES:TS:2020:809) (“Cas Fòrum Filatèlic”), “*El delito de estafa requiere de un engaño por parte del sujeto activo, que provoque en otro un **error** que le induzca a realizar un **acto de disposición patrimonial que produzca un perjuicio, propio o de tercero.***” Així, ha d'existir una relació de causalitat entre l'engany que provoca l'error i l'acte de disposició: “*El engaño debe ser la causa del error, el error debe dar lugar al acto de disposición y éste ha de ser la causa del perjuicio patrimonial.*”

² ES:TS:2001:4521

Aquest requisit s'entén en el sentit que l'engany ha de ser idoni, de forma que s'ha de tenir en compte el seu potencial, objectivament considerat, per a que el subjecte passiu incorri en error, així com la seva capacitat concreta segons el cas per a detectar l'artifici organitzat per l'autor. Per tant, s'ha de tenir en compte la personalitat del subjecte, la seva intel·ligència, edat, relacions amb el subjecte actiu, etc. (Muñoz Conde, 2023).

En aquest mateix sentit, la STS 1118/2010, de 10 de desembre de 2010³, afegeix que la defraudació ha de tenir aparença de realitat i prou serietat per a enganyar a persones de mitjana perspicàcia i diligència, aquesta idoneïtat en abstracte s'ha de completar amb què l'engany resulti suficient i efectiu en el cas concret que es tracti, relacionant-lo amb els coneixements i capacitats de la víctima i amb les circumstàncies del fet (Gallego Soler, 2020).

Ara bé, cal destacar que no tots els enganys tenen rellevància típica, ni tan sols quan assoleixen el seu objectiu. És generalment admès que la consideració a les capacitats i coneixements concrets de l'autor no arriba fins al punt de considerar idoni tot allò que hagi estat eficaç per a enganyar. Entre els exemples més comuns de la falta d'idoneïtat tot i l'eficàcia de l'engany, estarien aquells en què algú es considera enganyat per la promesa d'endevinar el futur a través de pràctiques màgiques, que sistemàticament donen lloc a sentències absolutòries.

En aquest sentit, la STS 919/2022, 24 de novembre de 2022⁴, sobre un cas d'estafa basada en inversions a un negoci d'apostes online, on no es va donar cap garantia escrita, considera que l'engany tosc, groller, no es considera engany suficient, ja que pot ser apreciat per qualsevol persona. Així, només tindria cabuda l'exoneració de responsabilitat quan l'engany sigui tan esperpèntic que no pugui induir a error a cap persona amb un mínim d'intel·ligència o cura (STS 1243/2000, d'11 de juliol⁵).

En el desenvolupament d'aquest criteri s'ha arribat a parlar d'un deure d'autoprotecció de la víctima, d'acord amb el qual aquesta no pot invocar la protecció del Dret penal quan ha estat la primera en despreocupar-se de la protecció del propi patrimoni. Tanmateix, és una doctrina que s'ha anat modificant amb el temps, reduint el seu contingut a mínims pràcticament inexistents, limitant-lo als casos ja exposats d'engany groller (Pastor Muñoz, 2023). Aquesta tendència es reflecteix a la STS 228/2025, de 12 de març de 2025⁶⁷.

³ ECLI:ES:TS:2010:7162

⁴ ECLI:ES:TS:2022:4270

⁵ ECLI:ES:APB:2025:2125

⁶ ECLI:ES:TS:2025:1060

⁷ *"no debe desplazarse indebidamente sobre los perjudicados la responsabilidad de comportamientos en los que la intención de engañar es manifiesta, y el autor ha conseguido su objetivo, lucrándose en perjuicio de su víctima)STS 969/2021, de 10 de diciembre)"*

Pastor Muñoz (2023) esmenta els criteris normatius de delimitació de l'engany suficient, en base a la jurisprudència del Tribunal Suprem, de la que serien representatives les STS 331/2014 de 15 d'abril de 2014⁸ i 371/2015, de 17 de juny de 2015⁹:

- i) El deure d'autoprotecció no pot desplaçar indegudament la responsabilitat a les víctimes quan la intenció d'enganyar és manifesta.
- ii) Únicament l'engany groller o esperpèntic s'ha d'excloure com a mecanisme per a induir error a un tercer.
- iii) L'engany no ha de quedar neutralitzat per una activitat no diligent de la víctima, perquè aquest es basa en l'activitat enganyosa del subjecte actiu, no en la perspicàcia de la víctima.
- iv) Fer una interpretació restrictiva de la suficiència de l'engany s'assimila a traspasar el dol del subjecte actiu al subjecte passiu, exonerant al defraudador de responsabilitat pel fet que un tercer hagi tingut una descurança en la seva manera de procedir o en el compliment de les seves obligacions.

b) Modalitats de l'engany

La modalitat d'engany més acceptada al delictes d'estafa és la de l'engany actiu, basat en la comunicació expressa d'una informació falsa, o l'engany concloent, basat en la comunicació tàcita i inequívoca d'informació falsa (Pastor Muñoz, 2023). La comissió per omissió, d'altra banda, ha generat molta discussió doctrinal.

Segons Izquierdo Sánchez (2018), hi ha sis elements distintius de la comissió omissiva del delictes d'estafa, que s'han de donar a la vegada:

1. L'engany ha de ser suficient.
2. L'engany ha de ser previ a la intervenció de l'autor. És a dir, la informació falsa ha d'estar en coneixement del subjecte passiu abans que l'autor realitzi el seu engany, ja que aquest no el crea, sinó que l'utilitza al seu favor.
3. El subjecte actiu ha d'ocupar una posició jurídica específica (com a venedor o llogater) que l'obligui, sota normes civils o contractuals, a proporcionar informació veraç a l'altra part. Aquest incompliment ha d'afectar a un element essencial del negoci que frustri la seva finalitat econòmica.
4. El subjecte actiu, a més, ha de tenir un estatus de garant de veracitat. Així, la infracció es dona quan el garant, amb dol i ànim de lucre, no proporciona la informació necessària per a neutralitzar l'engany previ.

⁸ ECLI:ES:TS:2014:2043

⁹ ECLI:ES:TS:2015:2758

5. El silenci s'instrumentalitza en pro de l'engany, el que equival a la utilització omissiva d'un engany aliè o preexistent per a induir la disposició patrimonial.
6. El subjecte passiu està desemparat informativament. És a dir, ignora que posseeix informació falsa i el garant no intervé per a corregir l'error.

De tots aquests elements, segons Pastor Muñoz (2023) l'element decisiu en els casos d'engany omissiu és la possibilitat de fonamentar una posició de garant, i que no és necessari que es produeixi un error psicològic com a conseqüència de la conducta de l'autor, sinó només que sigui possible fonamentar que l'autor és, a partir de cert moment, responsable de no sostreure a l'altre de l'error.

La possibilitat d'admetre la comissió per omissió en el delictes d'estafa també està reconeguda per la jurisprudència. A la STS 38/2021, 21 de gener de 2021¹⁰ s'exposa que la no-evitació del resultat per part del subjecte actiu ha de ser equivalent a la causació, és a dir, que la passivitat de l'agent jurídicament obligat s'equipara a la causa de la realització de l'acte dispositiu, en els termes de l'art. 11 CP¹¹. D'acord amb aquest precepte, aquesta no-evitació del resultat ha d'anar acompanyada d'un especial deure jurídic d'impedir-ho, que rep el nom de posició de garant, i que pot derivar d'una obligació contractual, legal, o inclús moral, sempre que aquesta última tingui una plasmació jurídica.¹²

c) L'error

L'error és el segon element típic de l'estafa, doncs, com ja s'ha exposat, l'engany ha de ser suficient per a causar error en una altra persona. Aquest element es pot definir com la falsa representació de la realitat motivada per l'engany del subjecte actiu, és a dir, la contradicció entre la realitat i la concepció d'aquesta que té la víctima (Gallego Soler, 2020).

¹⁰ ECLI:ES:TS:2021:13

¹¹ "Artículo 11.

Los delitos que consistan en la producción de un resultado sólo se entenderán cometidos por omisión cuando la no evitación del mismo, al infringir un especial deber jurídico del autor, equivalga, según el sentido del texto de la ley, a su causación. A tal efecto se equipará la omisión a la acción:

a) Cuando exista una específica obligación legal o contractual de actuar.

b) Cuando el omitente haya creado una ocasión de riesgo para el bien jurídicamente protegido mediante una acción u omisión precedente."

¹² "La inacción, cuando se está obligado a actuar en defensa del bien jurídico que se ha puesto en peligro, equivale a la realización de un acto positivo, siempre que la omisión se corresponda valorativamente con el hecho positivo e integre un sentido social equivalente a la comisión activa del tipo. De este modo, desde el punto de vista de la estructura dogmática del delito de estafa en comisión por omisión, es necesario que el perjuicio pueda ser considerado como el resultado de una omisión "engañosa", siempre que el sujeto activo, ya sea como consecuencia de una específica obligación legal o contractual, o por ser responsable de la creación de la situación de riesgo, ostente la posición de garante (STS 9 de mayo 2002 o 27 de febrero de 2004)." (STS 38/2021, 21 de gener de 2021).

Pastor Muñoz (2023) exposa que aquesta exigència té dues dimensions; per una banda, té un component normatiu, a la llum del qual es valorarà la rellevància típica de l'engany, i per altra, és una realitat psicològica que ha de concórrer per a que, un cop afirmada la seva existència, l'acte de disposició perjudicial pugui ser considerat conseqüència de l'engany. És a dir, ha de ser conseqüència de l'engany i causa de la disposició. A més, afegeix que l'essencial és que l'error faci referència a informacions rellevants sobre la presa de decisió de la disposició patrimonial, essent indiferent si aquest es basa en una representació errònia de la realitat o la mera ignorància d'aquesta. Així, el rellevant és que l'autor sigui responsable dels dèficits d'informació que tingui la víctima.

Aquesta caracterització de l'error jurídicament rellevant porta a que, de la mateixa manera que s'ha dit en relació a l'engany, s'hagi de negar l'engany típic en relació amb els vidents, ocultistes i curanderos, en considerar-se que les "víctimes" tenen una creença dels seus poders prèvia a l'engany, és a dir, que l'error succeeix abans de l'actuació d'aquests (STS 833/2016, de 3 de novembre de 2016¹³; Gallego Soler, 2020).

d) L'acte de disposició patrimonial

En l'estructura típica de l'estafa, a diferència d'altres delictes patrimonials, és el subjecte passiu qui ha de realitzar l'acte de disposició patrimonial en perjudici propi. En coherència amb tot el que s'ha dit fins aquí, aquest acte s'ha de poder imputar a l'engany típic de l'autor per a poder fer-lo responsable del perjudici patit per la víctima (Pastor Muñoz, 2023). Així, el perjudici és conseqüència de l'acte de disposició realitzat pel mateix subjecte passiu voluntàriament, però amb la voluntat viciada (Muñoz Conde, 2023). L'acte de disposició patrimonial s'entén com qualsevol tipus d'acte o negoci amb transcendència jurídica i/o econòmica (venda, donació, dipòsit, compra, etc.) i pot consistir tant en un fer (entregar una cosa), com en un ometre (renunciar a un crèdit). A més, ha de ser posterior a l'engany i suposar la concreció del risc creat amb aquest (Gallego Soler, 2020; Muñoz Conde, 2023).

Es poden donar casos on el disponent (l'enganyat) i el perjudicat no siguin la mateixa persona, aquest seria el supòsit de la ja citada estafa triangular o en triangle (Pastor Muñoz, 2023; Gallego Soler, 2020). En aquests casos és necessari que el disponent tingui algun poder de disposició jurídicament rellevant sobre l'objecte material (Muñoz Conde, 2023).

¹³ ECLI:ES:TS:2016:4734

2.2.3 Resultat i imputació objectiva

El delictes d'estafa és un delictes de resultat, de manera que per a que el fet sigui típic, s'haurà de causar un perjudici patrimonial. Així, l'estafa es consuma amb el perjudici provocat al subjecte passiu o titular del dret patrimonial com a conseqüència de l'acte de disposició (Pastor Muñoz, 2023).

Respecte a la imputació objectiva, Pérez Manzano (1995), identifica un pas mig entre l'acció (engany) i el resultat (el perjudici patrimonial), aquest és l'acte de disposició patrimonial. De manera que existeixen dos nexes de risc a analitzar respecte a la imputació objectiva, com es veu reflectit a la 688/2019, de 4 de març de 2020 (Cas Fórum Filatélico): *“El engaño debe ser la causa del error, el error debe dar lugar al acto de disposición y éste ha de ser la causa del perjuicio patrimonial.”*

Aquesta autora també qualifica l'estafa com un delictes de relació, ja que la realització del tipus exigeix la contribució fàctica de la víctima, fet que planteja la qüestió de si el comportament de la víctima i la falta d'autotutela poden trencar la imputació objectiva entre el perjudici causat a l'autor i l'engany antecedent.

Respecte a això últim, ens atenim a l'explicat a l'apartat de l'*engany suficient*.

En relació amb el primer nexes de risc, entre l'engany i l'acte de disposició patrimonial, aquest acte haurà de ser una concreció del risc inherent a l'acció enganyosa, de manera que la concreta disposició patrimonial hauria de ser la que previsiblement derivaria de l'engany. En aquest sentit, si es realitza un acte de disposició patrimonial diferent del planejat per l'autor, encara que produeixi un perjudici econòmic, no es considerarà que el perill inherent a l'acció enganyosa s'hagi materialitzat al resultat.

Pel que fa al nexes entre l'acte de disposició i el perjudici econòmic, també és necessària una connexió de risc, de manera que el perill de perjudici econòmic generat per l'acte de disposició s'ha de realitzar al perjudici produït. Així, s'haurà d'analitzar la idoneïtat de l'acte de disposició per a produir el perjudici i si aquest és la realització del risc general. En el cas que no es produeixi el perjudici econòmic o se'n produís un de diferent, no es podria sancionar per delictes consumat, sinó per frustració.

Tot i que és un element sobre el qual també existeix abundant aparell interpretatiu, no planteja especials problemes en els casos objecte d'estudi, pel que no es desenvolupa amb més detall, amb una excepció respecte la temptativa i la dilació temporal entre l'acció i el resultat, que es desenvoluparan més endavant.

2.2.4 Elements subjectius

Des del punt de vista subjectiu, l'art. 248 CP requereix la concurrència de dol i ànim de lucre, així, es descarta l'estafa imprudent (Pastor Muñoz, 2023).

a) El dol

El dol és essencial en el delictes d'estafa i s'entén com la consciència i voluntat de realitzar el tipus objectiu d'un delictes (Muñoz Conde i García Arán, 2022). Així, el dol del subjecte actiu ha d'abastar tots els elements del tipus objectiu, no només l'engany i la inducció a la disposició patrimonial, sinó també el perjudici patrimonial. És a dir, que si un subjecte enganya per a contractar però no té dol que l'altra part es trobi perjudicada, no hi ha estafa (Dopico Gómez-Aller, 2024).

El tema més controvertit és l'admissibilitat del dol eventual, definit per la jurisprudència com:

“Aquellos supuestos en los que se haya probado que el autor decide la realización de la acción, no obstante haber tenido consistentes y claras sospechas de que se dan en el hecho los elementos del tipo objetivo, manifestando indiferencia respecto de la concurrencia o no de estos.” (STS 987/2012, de 3 de desembre de 2012¹⁴)

Al delictes d'estafa, aquest es dona quan l'autor, encara que no busqui directament el perjudici patrimonial de la víctima, coneix l'elevada probabilitat que aquest es produeixi i encara així, decideix portar a terme la conducta enganyosa. Aquesta modalitat de dol és acceptada per la doctrina i la jurisprudència dins l'àmbit d'activitats econòmiques de risc. D'aquesta manera, si l'autor enganya a la víctima, induint-la a realitzar un negoci que molt probablement la perjudicarà, no es podria negar la tipicitat. Tampoc si un administrador d'una empresa en crisi segueix captant fons o crèdits ocultant la situació real d'insolvència, o si falseja les dades de l'empresa i sap que és probable que no pugui complir les noves obligacions (Dopico Gómez-Aller, 2024). Així es veu reflexat a la STS 655/2016, de 15 de juliol de 2016¹⁵¹⁶.

Tanmateix, la distinció entre el dol eventual i la imprudència conscient és un dels elements més complexos de la dogmàtica del delictes d'estafa, i d'especials conseqüències pràctiques, doncs l'estafa imprudent és atípica. La principal diferència rau en què, a la imprudència conscient, el subjecte reconeix el risc, però confia erròniament en que el perjudici no es produirà, o que podrà evitar-ho. A l'àmbit empresarial, aquesta existeix quan l'autor té una intenció real de complir amb les seves

¹⁴ ECLI: ES:TS:2012:8316

¹⁵ ECLI: ES:TS:2016:3663

¹⁶ *“El autor debe conocer que ofrece o presenta a un tercero una realidad distorsionada; que con ello, en un grado de alta probabilidad, le impulsa a realizar un acto de disposición que no realizaría de conocer la distorsión; y que con ese acto de disposición se causa un perjuicio a sí mismo o a un tercero. Desde la perspectiva del elemento volitivo del dolo, el sujeto ha de querer la utilización de esos elementos engañosos cuya existencia conoce, aceptando, al menos, el probable resultado, lo que generalmente se pone de relieve mediante la comprobación de su utilización real y efectiva. Lo que se suele llamar "intención de estafar", identificándolo como el dolo propio de este delito, aparece demostrada por la concurrencia de estos elementos.”* (STS 655/2016, de 15 de juliol de 2016)

obligacions i compta amb un pla econòmic raonable, encara que aquest fracasi per poca experiència o falta de diligència en les seves obligacions (Dopico Gómez-Aller, 2024).

És evident que haurem de tenir especialment en compte aquesta construcció per a la qualificació jurídica de les estafes piramidals, atès que en aquest tipus d'estafes el límit entre el dol eventual i la imprudència conscient esdevé especialment difús, ja que sovint l'autor coneix el risc de perjudici, però decideix seguir captant inversors, fet que en alguns casos permet apreciar dol eventual, encara que també podria plantejar-se la imprudència atípica.

b) L'ànim de lucre

Des del punt de vista subjectiu, a més del dol, cal l'ànim de lucre, que es pot definir com l'objectiu d'obtenir un benefici patrimonial per a l'autor o un tercer (Pastor Muñoz, 2023), o el propòsit per part de l'infractor de l'obtenció d'un avantatge patrimonial correlatiu, encara que no necessàriament equivalent, al perjudici típic ocasionat, que també existeix quan no sigui el subjecte actiu de l'engany el que acaba sent beneficiat (STS 185/2018 de 17 d'abril de 2018¹⁷). En paraules de la STS 192/2005, de 18 de febrer, inclou *“cualquier ventaja, provecho, beneficio o utilidad, incluidos los actos contemplativos o de ulterior beneficencia, siendo igualmente suficiente la cooperación culpable al lucro ajeno”* (Dopico Gómez-Aller, 2024).

A efectes de la seva apreciació, cal destacar que no cal l'efectiva obtenció del lucre, sinó que n'hi ha prou amb la intenció d'obtenir-lo mitjançant la conducta típica, doncs aquest element subjectiu no es qualifica com a dol, sinó com a element subjectiu de l'injust que per la seva naturalesa es projecta sobre un element objectiu que no és de necessària realització. Així, es pot aplicar el tipus consumat encara que el subjecte no l'hagi arribat a obtenir. D'altra banda, no es considera ànim de lucre l'obtenció per a un ús temporal, sense intenció d'apropiació, ni la realització d'un dret propi, com un creditor que enganya a un deutor en mora per aconseguir el pagament del seu deute (la realització fraudulenta d'un dret) (Dopico Gómez-Aller, 2024).

2.3 Elements específics dels tipus qualificats

A l'article 250 del Codi Penal es recullen les circumstàncies específiques que agreugen el delictes d'estafa¹⁸.

¹⁷ ECLI:ES:TS:2018:1372

¹⁸ Art 250 CP:

“1. El delictes d'estafa s'ha de castigar amb les penes de presó d'un a sis anys i multa de sis a dotze mesos, quan:

1r. Recaigui sobre coses de primera necessitat, habitatges o altres béns de reconeguda utilitat social.

2n. Es perpetri abusant de la signatura d'un altre, o sostraint, ocultant o inutilitzant, en tot o en part, algun procés, expedient, protocol o document públic o oficial de qualsevol classe.

3r. Recaigui sobre béns que integrin el patrimoni artístic, històric, cultural o científic.

En tant que aquest treball té l'objectiu d'analitzar la regulació penal de les estafes piramidals, desenvoluparem només aquells elements que es puguin relacionar amb aquesta.

2.3.1 Art. 250.1.1º Coses de primera necessitat, habitatges o altres béns de reconeguda utilitat social

L'objectiu d'aquest agreujament és dotar d'una intensitat més elevada a la tutela del consumidor front atacs fraudulents a béns de primera necessitat i troba el seu origen en l'experiència de greus estafes immobiliàries massives que van afectar una cosa tan essencial com l'habitatge.

A efectes de la seva apreciació, el Tribunal Suprem ha admès com a coses de primera necessitat aquelles que són imprescindibles per a la salut o la subsistència de les persones. També ha inclòs els documents que els estrangers necessiten per a regularitzar-se a Espanya i la feina quan la víctima estigui en precarietat laboral (STS 361/2004 de 21 de març de 2006¹⁹). En tant les coses d'utilitat social, el Tribunal Suprem les entén com aquelles destinades a fins col·lectius (STS 4519/2001 de 30 de maig de 2001²⁰), és a dir, béns la utilitat dels quals pugui revertir en tota la població (Quintero Olivares, 2025).

2.3.2 Art. 250.1.4º Especial gravetat en consideració a l'entitat del perjudici i la situació econòmica en què deixi la víctima o la seva família

Aquesta modalitat fa referència als casos d'especial gravetat atenent a l'entitat del perjudici causat i a la situació econòmica en la que queda la víctima o la seva família. Cal destacar que aquest article no es refereix a la quantitat estafada, sinó a les conseqüències econòmiques, que no es corresponen exactament amb la quantia del perjudici.

4t. Revesteixi una gravetat especial, atenent l'entitat del perjudici i la situació econòmica en què deixi la víctima o la seva família.

5è. El valor de la defraudació superi els 50.000 euros, o afecti un nombre elevat de persones.

6è. Es cometi abús de les relacions personals existents entre víctima i defraudador, o aquest aprofiti la seva credibilitat empresarial o professional.

7è. Es cometi estafa processal. Hi incorren els que, en un procediment judicial de qualsevol classe, manipulin les proves en què pretenguin fundar les seves al·legacions o utilitzin un altre frau processal anàleg, que provoquin error en el jutge o tribunal i el portin a dictar una resolució que perjudiqui els interessos econòmics de l'altra part o d'un tercer.

8è. En la comissió del delictes el culpable hagi estat condemnat executòriament almenys per tres delictes compresos en aquest capítol. No es tenen en compte antecedents cancel·lats o que s'hagin de cancel·lar.

2. Si concorren les circumstàncies incloses en els numerals 4t, 5è, 6è o 7è amb la del numeral 1r de l'apartat anterior, s'han d'imposar les penes de presó de quatre a vuit anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos. S'ha d'imposar la mateixa pena quan el valor de la defraudació superi els 250.000 euros."

¹⁹ ECLI:ES:TS:2006:1878

²⁰ ECLI:ES:TS:2001:4519

Segons el Tribunal Suprem, aquestes conseqüències no han de suposar la ruïna total, sinó que *“basta con que la víctima se encuentre abocada a una situación patrimonial difícil, de cierto agobio o inseguridad, sin que precise la indigencia o penúria.”*(STS 8175/1989 de 8 de maig de 1989²¹).

Cal destacar que la utilització de la conjunció copulativa “i” (a diferència de la següent) permet fonamentar que recull dos requisits acumulatius, no alternatius: l’entitat del perjudici, per una banda, i la situació econòmica en que es deixa a la víctima per l’altra. Des d’aquestes premisses, en els casos d’estafes piramidals es podria aplicar aquesta qualificació respecte d’unes víctimes i no les altres en funció de la situació personal de cadascuna d’elles.

Des del punt de vista subjectiu, cal dir que, per tal d’apreciar aquesta agreujant, n’hi ha prou amb el dol eventual de l’autor, és a dir, que aquest hagi previst aquest possible resultat i encara així hagi actuat (Quintero Olivares, 2025).

Quintero Olivares (2025) defineix aquesta qualificació com a “absurda”, ja que segons la seva opinió, les conseqüències econòmiques ulteriors haurien de formar part de la responsabilitat civil i no de la determinació de la pena. A més, argumenta que en altres delictes més greus, com l’homicidi, on la família pot quedar en situacions crítiques, no es contempla aquest agreujament de la pena.

Tanmateix, aquesta circumstància agreujant no presenta una incidència especialment rellevant en la jurisprudència, i la seva aplicació depèn de circumstàncies personals de la víctima que no constitueixen un element consubstancial del delictes d’estafa, de manera que no serà objecte d’un desenvolupament més extens en aquest treball

2.3.3 Art. 250.1.5º Defraudació de valor superior a 50.000 euros o que afecti un nombre elevat de persones

Aquest tipus agreujat até al desvalor del resultat des d’una perspectiva objectiva i és el més present en casos d’estafes relacionades amb operacions mercantils de certa entitat, ja que en aquestes la xifra de 50.000 € s’assoleix fàcilment. Així mateix, l’afectació a un nombre elevat de persones és inherent a certs tipus d’estafes (Dopico Gómez-Aller, 2024), com ara les piramidals.

Aquest precepte es va introduir per resoldre problemes d’interpretació, però segons Quintero Olivares (2025) aquests continuen presents. Sobretot si l’objecte del delictes no són els diners, o en el cas de que siguin diners, no està clar que es pugui incloure l’IVA, etc. Aspectes sobre els quals els tribunals s’hauran de pronunciar.

Segons Dopico Gómez-Aller (2024), el principal problema que suscita l’agreujant per superació dels 50.000 € rau en els problemes de superposició amb la regulació del delictes continuat i el delictes massa

²¹ ECLI:ES:TS:1989:8175

de l'article 74.2 CP²², que poden derivar en una interpretació contrària a la prohibició de la doble valoració. Per aquest motiu, per a evitar el *non bis in idem*, si s'arriba a aquesta xifra mitjançant diversos fraus, no és possible aplicar simultàniament aquest subtipus agreujat i la regla del delictes massa. A aquest fet s'afegeix que, l'afectació al nombre elevat de persones crea una superposició amb el concepte de "generalitat de persones" del delictes massa. Així, sorgeix el dubte de quan s'ha d'aplicar l'art. 250.1.5º i quan el delictes massa, i si aquests són compatibles.

Dopico Gómez Aller (2024) opta per la solució de considerar aplicable el subtipus agreujat per nombrosos afectats quan el fet no revesteixi de "notòria gravetat", i que existirà delictes massa quan concorri aquest requisit addicional, que és l'element distintiu de l'art. 74.2 CP, entenent que existeix aquesta gravetat quan s'afegeix una rellevància qualificada.

En la mateixa línia dirigida a evitar el *non bis in idem*, la jurisprudència afirma que es renunciarà a aplicar l'agreujament de l'art. 74.1 CP als supòsits on l'import total del perjudici hagi determinat un canvi de qualificació jurídica, com seria en el cas de l'art. 250.1.5º CP, ja que el manteniment incondicional de l'art. 74.1 CP suposaria el menyscabament de la prohibició constitucional del *bis in idem*. Només es podria aplicar l'art. 74.1 CP si les estafes avaluades de forma individualitzada haguessin superat els 50.000 € (STS 173/2012, de 28 de febrer; 292/2013, de 21 de març; 540/2013, de 10 de juny; STS 1007/2021, de 17 de desembre en SAN 2447/2025, de 29 de maig de 2025²³).

2.3.4 Art. 250.1.6º Abús de les relacions personals entre víctima i defraudador, o aquest aprofiti la seva credibilitat empresarial

Quintero Olivares (2025) també és molt crític amb relació a aquesta qualificació, ja que és de l'opinió que se superposa amb els elements bàsics del delictes d'estafa, i, per tant, castiga dues vegades el mateix fet. Argumenta que, per tal d'enganyar, un estafador sempre explotará la seva credibilitat, que aquesta es tracta d'una eina, i que l'engany està lligat a la persona que el practica. De manera que ja es té en compte en la apreciació del requisit d'idoneïtat de l'engany que inclou el tipus bàsic, i que no es pot tornar a tenir en compte per a l'agreujament de la pena.

²² "Art 74 CP: 1. No obstant el que disposa l'article anterior, el qui, en execució d'un pla preconcebut o aprofitant una ocasió idèntica, realitzi una pluralitat d'accions o omissions que ofenguin un o diversos subjectes i infringeixin el mateix precepte penal o preceptes de la mateixa naturalesa o semblant, ha de ser castigat com a autor d'un delictes o falta continuats amb la pena assenyalada per a la infracció més greu, que s'ha d'imposar en la meitat superior, i pot arribar fins a la meitat inferior de la pena superior en grau.

2. Si es tracta d'infraccions contra el patrimoni, s'ha d'imposar la pena tenint en compte el perjudici total causat. En aquestes infraccions, el jutge o tribunal ha d'imposar, motivadament, la pena superior en un o dos graus, en l'extensió que consideri convenient, si el fet revesteix gravetat notòria i ha perjudicat una generalitat de persones."

²³ ECLI:ES:AN:2025:2447

En relació amb l'abús de credibilitat empresarial, que sanciona l'aprofitament de la serietat mercantil com a qualificació de l'engany, aquesta resulta menys controvertida, ja que la legislació mercantil, tradicionalment, ha protegit especialment la fiabilitat de les operacions comercials. Així, l'aprofitament d'una estructura empresarial (o l'aparença d'aquesta) suposen un engany qualificat que a ulls del legislador mereix una pena superior (Dopico Gómez-Aller, 2024).

Aquesta agreujant és d'especial interès per a la qualificació i sanció de les estafes piramidals que es desenvolupen en entorns professionals, on la credibilitat empresarial és essencial per al desenvolupament de l'estafa.

2.3.5 Art. 250.1.8º Multirreincidència en les defraudacions patrimonials

Abans d'entrar en l'anàlisi d'aquesta modalitat, és important advertir que ha estat recentment modificada en virtut de la LO 1/2026, de 8 de abril, que té l'objectiu fonamental d'oferir una resposta penal més eficaç i equilibrada a la multireincidència, especialment als delictes contra el patrimoni, com el furt i l'estafa.

Des de la reforma, la qualificació s'aplicarà quan:

“Al delinquir el culpable hubiera sido condenado ejecutoriamente, al menos, por tres delitos menos graves o graves comprendidos en este capítulo, siempre que sean de la misma naturaleza. No se tendrán en cuenta los antecedentes cancelados o que debieran serlo.”

Aquesta mesura busca castigar amb major severitat a aquells que fan de l'estafa de certa entitat el seu estil de vida, els “professionals de l'estafa”.

En la mesura en que les estafes piramidals poden ser comeses per “professionals” del delicte, podrien ser objecte d'aquesta qualificació. Tanmateix, no és aquest el principal problema social que el legislador tenia en ment quan va concebre la reforma, sino les estafes que *“afectan a personas mayores y otros colectivos vulnerables”* en els que les estafes poden ser *“de baja cuantía individual pero con un impacto económico relevante”* (Preàmbul de la LO 1/2026). És a dir, supòsits allunyats de les estafes piramidals on les quanties invertides solen ser més elevades.

Com que aquesta modalitat agreujada no sembla respondre principalment al fenomen de les estafes piramidals, sinó a formes de delinqüència patrimonial habitual de menor entitat econòmica individual, i atesa la seva poca rellevància a la jurisprudència, aquesta figura no serà objecte d'un desenvolupament més extens en el present treball.

2.3.6 La modalitat hiper-agreujada de l'article 250.2

L'article 250.2 preveu una pena de presó de 4 a 8 anys i multa de 12 a 24 mesos per a dos supòsits.

En primer lloc (primer incís de l'apartat 2), quan l'estafa recau simultàniament sobre béns de primera necessitat, habitatges o de reconeguda utilitat social (art.250.1.1º) i amb les agreujants d'especial gravetat atenent l'entitat del perjudici i a la situació econòmica en que es deixa a la víctima o a la família (art. 250.1, 4º CP), o quan el valor de la defraudació superi els 50.000 € o afecti un nombre elevat de persones (art. 250.1, 5º CP), o l'abús de les relacions personals o la credibilitat empresarial (art. 250.1, 46 CP) o els casos d'estafa processal (art. 250.1, 7º CP). En segon lloc, quan la defraudació superi els 250.000 € (segon incís de l'apartat 2).

Aquest nou tipus hiperagreujat, introduït amb la reforma del 2015, ha afegit una complexitat addicional a la qualificació jurídica de les estafes de grans dimensions. En relació amb aquesta última circumstància, es planteja el dubte de si aquesta és compatible amb el delictes massa. Dopico Gómez-Aller (2024) resol aquest dubte afirmant que, si són diverses estafes i entre totes sumen aquesta xifra, aleshores s'ha d'aplicar el tipus hiperagreujat, però si es tracten d'estafes que aïlladament arriben a aquesta xifra, s'aplicarà el delictes massa sobre aquest tipus hiperagreujat.

3. Anàlisi del fenomen de l'estafa piramidal a la llum dels anteriors requisits

A la llum dels requisits legals de l'estafa que s'acaben d'analitzar, observem que existeixen obstacles per a reconduir a aquest delictes les anomenades estafes piramidals. Entre aquests, destaquen els relatius a la possibilitat d'admetre la comissió per omissió, la distinció entre el dol eventual (punible) i la imprudència conscient (impune) i els que afecten la compatibilitat de les agreujants de l'article 250.1 CP i 250.2 CP amb el delictes continuat i el delictes massa de l'article 74 CP.

A fi de comprovar si aquests obstacles són o no superables, a continuació s'analitza l'efectiva aplicabilitat de cadascun dels requisits típics al fenomen en estudi. Les conclusions a les que arribem ens han de servir per a decidir si pot trobar una resposta jurídica adequada a través de l'actual comprensió del delictes d'estafa, o bé caldria una revisió dels criteris interpretatius, si no una reforma legal.

3.1 Bé jurídic protegit: la compatibilitat amb la dimensió socioeconòmica del frau i l'essencial naturalesa patrimonial del bé jurídic

Les estafes piramidals produeixen un perjudici que va més enllà del patrimoni individualment considerat, ja que presenten una dimensió social més àmplia, com la seguretat del tràfic econòmic, la confiança en els mercats i l'estabilitat de les relacions d'inversió. Així s'afirma a la SAN 996/2026, d'11 de març de 2026²⁴:

“Las denominadas macroestafas constituyen una forma cualificada de criminalidad económica que trasciende la lesión individual del patrimonio para proyectarse sobre bienes jurídicos colectivos como la seguridad del tráfico económico, la confianza en los mercados y la estabilidad de las relaciones de inversión (entre otras, SSTS 316/2018, 643/2017, 1007/2021) (...)”²⁵.

Ara bé, el fet que l'estafa tingui una dimensió macroeconòmica no va en detriment del reconeixement del seu impacte sobre el patrimoni de titularitat individual de cadascun dels perjudicats. De manera que no és un obstacle a l'aplicació del delictes.

3.2 Subjectes: del fals professional al professional abusiu

En quant als subjectes, essent l'estafa un delictes de caràcter comú, admet l'autoria de qualsevol persona. Per tant, tant pot ser un professional que, abusant de la seva credibilitat, indueix a error als clients actuals o potencials, fonamentant l'aplicació del tipus qualificat de l'art. 250.1, 6º CP, com el particular que es fa passar per professional expert enganyant no només en relació al producte financer

²⁴ ECLI:ES:AN:2026:996

²⁵ *En estos supuestos, la respuesta penal no solo cumple una función de retribución proporcional al daño causado, sino también de prevención general reforzada, en cuanto resulta necesario preservar la confianza social en los mecanismos de intercambio económico frente a esquemas defraudatorios de gran escala.*” (SAN 996/2026, d'11 de març de 2026)

que ofereix, sinó també a la seva pròpia qualificació, que podria ser castigat també per les falsedats documentals o personals que realitzés.

3.3 Conducta: el problema de l'engany omissiu

L'esquema comissiu típic consisteix en oferir als inversors elevats interessos suposadament garantits per l'èxit d'un negoci, que en cas d'existir no és capaç de produir els beneficis que serien necessaris per a retribuir-los. Mentre s'aconsegueix la confiança dels inversors, les imposicions d'uns serveixen per a pagar els interessos als altres. Tanmateix, el negoci està destinat a col·lapsar, doncs arriba un moment en què és impossible que amb els nous ingressos es retribueixin tots els interessos, a més dels beneficis que també volen per a si els organitzadors finals.

Aquestes característiques es descriuen a la STS 900/2014, de 26 de desembre de 2014^{26 27} a partir de la qual Fernández-Salinero (2019) extreu els principals trets característics del negoci defraudatori piramidal:

- a) Conducta empresarial de captació de capitals, sota qualsevol modalitat (productes financers, dipòsits bancaris, mercat filatèlic, etc.), amb independència que es tracti d'un negoci multinivell²⁸.

²⁶ECLI:ES:TS:2014:5573

²⁷ *“La estafa piramidal aparece configurada por aquellas conductas en que el autor se dedica a captar capital prometiendo la realización de importantes inversiones por medio de alguna entidad mercantil previamente constituida que sirve de señuelo. Se promete a los posibles clientes el abono de sustanciosos intereses, sin que después existan los negocios que habrían de producir los ingresos que permitirían devolver el capital y los intereses convenidos. Lo habitual es que en una primera etapa se abonen a los primeros inversores el capital y los intereses valiéndose de las aportaciones de los sucesivos clientes.*

En estas conductas delictivas "piramidales o en cascada" los sujetos realizan una puesta en escena en ejecución de un designio criminal único encaminada a defraudar a un número indeterminado de personas, pudiendo proyectarse esta acción defraudatoria sobre una persona que a su vez convenza a otras, como consecuencia de su propio engaño, a realizar similares inversiones. Este modelo piramidal de estafa conduce necesariamente a la frustración del negocio prometido, pues en la medida en que se incrementa el capital recibido, aumentan exponencialmente las necesidades de nuevos ingresos para abonar los intereses, hasta que el actor deja de pagarlos y se apropia definitivamente de los capitales fraudulentamente recibidos (SSTs. 324/2012, de 10-5 ; 760/2006 de 27-6 ; y 196/2014, de 19-3 , entre otras).” (STS 900/2014, de 26 de desembre de 2014)

²⁸ La venta multinivell està permesa, i queda regulada a la Llei 7/1996, de 15 de gener, d'Ordenació del Comerç Minorista. A l'article 22 de la mateixa trobem la seva definició: *“La venta multinivel constituye una forma especial de comercio en la que un fabricante o un comerciante mayorista vende sus productos o servicios al consumidor final a través de una red de comerciantes y/o agentes distribuidores independientes, pero coordinados dentro de una misma red comercial y cuyos beneficios económicos se obtienen mediante un único margen sobre el precio de venta al público, que se distribuye mediante la percepción de porcentajes variables sobre el total de la facturación generada por el conjunto de los consumidores y de los comerciantes y/o distribuidores independientes integrados en la red comercial, y proporcionalmente al volumen de negocio que cada componente haya creado.”*

- b) Absència d'inversions significatives per a obtenir rendiment del capital rebut pels clients.
- c) Pagament dels deutes amb els clients, o el reintegrament del capital més interessos amb els mateixos diners rebuts dels inversors o amb capital provinent de nous clients, insostenible a llarg termini.
- d) Negoci sense cap sentit econòmic, que porta implícit el seu col·lapse, ja que el creixement de l'activitat empresarial augmenta les pèrdues; els inversors antics són pagats amb els diners dels nous, però quan el capital que aporten aquests no arriba per pagar els antics, el sistema falla i el frau es fa evident.

3.3.1 L'engany suficient

A les estafes piramidals, l'engany es fonamenta en la publicitat agressiva i enganyosa, que ofereix productes d'alta rendibilitat (Fernández-Salineró, 2019) i la imatge de confiança i serietat que desprenen aquests negocis. Aquest seria el cas del “Fórum Filatélico” (STS 688/2019 de 4 de març de 2020), on els clients confiaven en el negoci arran de la imatge de serietat i solvència que mantenien, de manera que era imprescindible pagar als clients per mantenir la il·lusió²⁹.

Així, l'engany es sustenta en el compliment inicial de la prestació i en el pagament dels interessos a càrrec dels nous fons captats. D'aquesta manera, l'engany suficient i l'error es van renovant durant tota la conducta criminal (Fernández-Salineró, 2019).

Segons la jurisprudència, l'engany a les estafes piramidals pren la forma de “negoci jurídic criminalitzat”, on l'engany sorgeix quan l'autor simula un propòsit seriós de contractar, però en realitat només pretén aprofitar-se del compliment de les prestacions a les que s'obliga l'altra part, ocultant la seva intenció prèvia d'incomplir les seves pròpies obligacions i aprofitant-se de la confiança i la bona fe del perjudicat. Així, l'autor instrumentalitza els esquemes contractuals per a satisfer l'ànim de lucre propi des de l'inici de les actuacions, actuant amb un pla preconcebut i

Destacar que la venda en piràmide està prohibida, com es recull a l'art. 23 de la mateixa:

“1. Se prohíbe la venta realizada por el procedimiento llamado «en cadena o piramidal» y cualquier otro análogo, consistente en ofrecer productos o servicios al público a un precio inferior a su valor de mercado o de forma gratuita, a condición de que se consiga la adhesión de otras personas.

2. Se prohíbe proponer la obtención de adhesiones o inscripciones con la esperanza de obtener un beneficio económico relacionado con la progresión geométrica del número de personas reclutadas o inscritas.

3. Las condiciones contractuales contrarias a lo previsto en este artículo serán nulas de pleno derecho.”

²⁹ “Fórum lograba **mantener la apariencia de prosperidad obteniendo liquidez por los ingresos procedentes de nuevos inversores**, estando obligados a retener, al mismo tiempo, al mayor número de sus clientes para lo que debían convencerles de que renovarían sus contratos y siguieran vinculados a la empresa.” (STS 688/2019 de 4 de març de 2020)

prescindint en tot moment de la idea del compliment, el que dona lloc a l'antijuridicitat de l'acció i la lesió del bé jurídic protegit (STS 12 de maig de 1998 , 23 i 2 de novembre del 2000 i d'octubre del 2007, entre d'altres, a la SAN 15/2025, de 29 de maig de 2025³⁰).

a) Modalitats de l'engany

A les estafes piramidals, en donar-se majoritàriament en contextos empresarials i d'inversió, la modalitat d'engany omissiu pot estar present, ja que habitualment l'autor ocupa una posició de garant, i fonamenta el seu engany en l'ocultació de la realitat econòmica del negoci. Tot i això, Fernández-Salineró (2019) afirma que l'engany eficient per omissió a títol d'autor, encara que no sigui teòricament impossible, és extremadament difícil que es produeixi i es limita pràcticament a casos "de laboratori".

En aquest sentit, trobem més presents a la jurisprudència les figures de complicitat o cooperació necessària per omissió en estafes comeses "activament" per l'autor, ja que en aquests tipus d'estafes, és l'autor el que produeix un acte comunicatiu enganyós que acaba derivant en un acte de disposició, el que exigeix l'emissió d'un missatge amb certa complexitat, que difícilment es fa per omissió. En canvi, sí que és possible que un tercer cooperi amb l'autor amb simples silencis, com per exemple un assessor jurídic o econòmic complicitat amb l'estafador que omet tota advertència a la víctima respecte del frau (Dopico Gómez-Aller, 2024). Tot i això s'ha d'advertir que l'admissió de la participació omissiva està controvertida, a la llum de la literalitat dels arts. 28 i 29 CP que parlen de la cooperació a través d'actes.

A falta de jurisprudència concreta, a la sentència de Fórum Filatélico (STS 688/2019, de 4 de març de 2019) l'omissió és la conducta central del delictes de falsejament de comptes (art. 290 CP), on els autors van ocultar les obligacions de recompra dels clients, que suposaven deutes per milers de milions d'euros. Aquest fet va permetre projectar una aparença de solvència i beneficis creixents, quan, en realitat, la societat es trobava en una situació d'insolvència tècnica absoluta. Aquesta ocultació té una relació de concurs medial amb el delictes d'estafa, ja que la distorsió de la realitat comptable va ser un instrument necessari per a mantenir l'engany.

Així, la comissió per omissió en aquesta modalitat d'estafa és molt poc probable, a més, tenint en compte l'exposat anteriorment, aquesta es dona quan existeix error previ i l'autor, que ha d'ocupar una posició de garant, no el corregeix. En el cas de les estafes piramidals, aquestes responen principalment a un pla preconcebut per l'autor, sent aquest el que, mitjançant publicitat enganyosa i una imatge de serietat, busca crear l'error a les víctimes, de manera que no es tracta d'una omissió com a tal, sinó de la creació de l'error donant una informació falsa.

³⁰ ECLI:ES:AN:2025:2447

b) L'error

Pel que fa a l'error, a més de les consideracions ja exposades, cal afegir que a les estafes piramidals aquest es va renovant durant tota la conducta criminal, existint en cadascuna de les operacions mercantils que es van portant a terme. Aquest fet és propi d'aquest fenomen, ja que els primers inversors, convençuts de la seriositat de la seva inversió, difonen boca a boca a altres que els interessos s'abonen efectivament, estenent així, de forma involuntària, els efectes de l'estafa i el nombre de perjudicats (Fernández-Salineró, 2019, STS 1766/2003, de 14 de març de 2003³¹).

En la mesura en que els que contribueixen a difondre la informació falsa poden fer-ho des de l'error, no es poden considerar participants del pla delictiu, doncs actuen sense el dol necessari. Com a màxim, i només sota condició de control de la seva conducta per part de tercer, es podrien considerar instruments en mans de l'autor mediat.

3.3.2 L'acte de disposició patrimonial

L'acte de disposició patrimonial a aquesta modalitat d'estafa sol consistir en l'entrega de capitals o en un desplaçament patrimonial, a l'estar centrades en negocis d'inversió. Per tant, no planteja cap problema específic des del punt de vista de l'aplicabilitat del delictes d'estafa.

3.4 Resultat i imputació objectiva: la difícil determinació del moment consumatiu en operacions a llarg termini

A la llum de l'exposat sobre el resultat i la imputació objectiva, les estafes piramidals plantegen algun problema. Al tractar-se d'estafes basades en negocis d'inversió, normalment hi ha una dilació temporal entre l'engany i la disposició patrimonial i el perjudici econòmic, de manera que poden passar anys fins que aquest es produeixi. El Tribunal Suprem, en el cas de Fórum Filatélico (STS 688/2019, de 4 de març de 2019) es va pronunciar respecte aquesta qüestió, afirmant que el perjudici patrimonial es considera produït en el moment de la disposició dels diners, ja que la inversió realitzada per les víctimes no estava suportada per cap valor real, sinó en un futur i hipotètic engany exitós a futurs clients. Així, el negoci era insolvent i insostenible des de l'inici, ja que estava plantejat d'aquesta manera.

Ara bé, és difícil afirmar que el delictes es consuma en el moment de la disposició també respecte dels clients als quals se'ls retorna la inversió i no arriben a patir el perjudici econòmic, ja que s'aparten del negoci. A tot estirar, es podria considerar que són víctimes d'una temptativa, difícilment d'un delictes consumat quan no han patit cap perjudici.

³¹ECLI:ES:TS:2003:1766

La jurisprudència resol aquesta dicotomia afirmant que el compliment de la prestació forma part de l'engany. Ara bé, si bé l'entrega de beneficis pot servir per a enganyar i perjudicar a altres, impedeix considerar consumat el delictes respecte del que obté beneficis.

El cas de “Fórum Filatélico” (STS 688/2019, de 4 de març de 2020), és un bon exemple d'un sistema completament basat en la imatge de solvència i èxit empresarial, on el compliment dels pagaments era una eina per contribuir a mantenir aquesta imatge i sostenir el negoci. La sentència afirma que no és contradictori afirmar que el negoci era il·lícit i inviable, i a la vegada, que fins al moment de la intervenció judicial, havia fet front als seus compromisos, ja que l'estructura piramidal es basava precisament en aquest fet³².

En resum, respecte dels que no recuperen la inversió, no hi haurà problema per a apreciar el delictes. El problema es planteja respecte dels que la recuperen o els que encara no han sol·licitat la devolució de la inversió. Respecte dels primers és difícil considerar que s'ha produït un perjudici quan no només recuperen la inversió, sinó que a més obtenen beneficis. Respecte dels segons, quan el negoci en el que participen és ruïnós però encara no han sol·licitat la infructuosa devolució de beneficis, podria considerar-se consumat el delictes, tenint en compte el que efectivament val la participació adquirida i el que rebrien si tots es retiessin alhora. Sentit en el que apunta la sentència esmentada.

3.5 Elements subjectius: dol eventual i imprudència en operacions complexes i plurisubjectives

3.5.1 El dol

Com ja s'ha explicat, la distinció entre el dol eventual i l'incompliment civil és un dels elements més complexos de la dogmàtica de l'estafa, i que es fa especialment evident a les estafes piramidals

A la STS 154/2026 de 24 de febrer³³ s'estableix la distinció entre el dol al delictes d'estafa (“negocis jurídics criminalitzats”) i l'incompliment contractual. D'acord amb la qual el dol penal es distingeix per l'existència d'un engany precedent i causal del perjudici patrimonial.

En aquest sentit, al dol penal, l'autor sap des de l'inici que no complirà les seves obligacions. Hi ha una maquinació fraudulenta que vicia el consentiment des del principi, de manera que porta a terme una simulació contractual on es crea una aparença de voluntat de contractar que mai ha arribat a

³² “Pues, precisamente el **tipo de operación ilícita organizada**, en la que participaron los acusados, **se basaba, actuando bajo una apariencia de solvencia y éxito empresarial, en ocultar que hacía frente a sus compromisos sobre la única base de la existencia de nuevas aportaciones** hechas por nuevos clientes o por los ya existentes, ya que del dinero recibido no obtenían rentabilidad alguna. Y no se trata de que esa ausencia de rentabilidad obedeciera a un mal comportamiento del mercado, sino que **era conocida de antemano, dadas las características del negocio que excluía la posibilidad de obtener algún rendimiento de los objetos en los que se invertía**, como bien se explica en la sentencia impugnada.” (STS 688/2019, de 4 de març de 2020)

³³ ECLI:ES:TS:2026:974

existir. Aquesta maquinació és la que origina l'error que provoca el desplaçament patrimonial i el consegüent perjudici econòmic. D'altra banda, al dol civil, aquesta intenció prèvia de defraudar no existeix, sinó que apareix de forma posterior. Aquesta sentència també es pronuncia respecte del dol eventual al delictes d'estafa, acceptant la seva idoneïtat perquè el fet sigui típic³⁴.

No hi ha cap tipus de dubte que a les estafes piramidals està present el dol antecedent, atès que existeix amb caràcter previ a la conclusió del negoci que s'aconsegueix per la via de l'engany sobre la seva rendibilitat.

També es podria arribar a apreciar el dol eventual, en aquells supòsits en que el negoci existeix però no té la solidesa necessària per a garantir l'obtenció dels beneficis promesos.

3.6 Tipus qualificats i continuïtat delictiva

Les característiques de l'esquema comissiu de les estafes piramidals, on els actes d'engany es repeteixen respecte de pluralitat de persones i el perjudici pot ser difós i elevat, ens porta a valorar l'aplicabilitat de la figura del delictes continuat (art. 74 CP), el delictes massa (ap. 2 de l'art. 74 CP), l'agreujant caracteritzada per l'entitat del perjudici i la pluralitat de víctimes (art. 250.1, 5º CP, com exemplifiquen els casos Nueva Rumasa, Assessoria Olagüe, Fórum Filatélico, Rural New life i Mutua Mas vida i Arbistar 2.0), així com l'agreujant basada en l'abús de relacions o credibilitat professional o empresarial (art. 250.1, 6º, aplicada als casos Nueva Rumasa i Rural New life i Mutua Mas vida). El problema rau en aplicar aquestes normes sense incórrer en *bis in idem*.

Deixo de banda altres qualificacions que, tal com s'ha avançat més amunt, no tenen la mateixa presència a les estafes piramidals. Em refereixo a les relatives a la naturalesa de les coses de primera necessitat objecte del frau (art. 250.1, 1º), l'especial gravetat en consideració a la situació econòmica en què es deixa a la víctima o la seva família (art. 250.1, 4º CP) o la multireincidència (art. 250.1, 8º). Per a l'aplicació de qualsevol d'aquestes circumstàncies es fa precís tenir en consideració característiques personalíssimes de la víctima (nivell de necessitat, impacte del perjudici, o

³⁴ “es suficiente el dolo eventual para colmar la tipicidad de los hechos; lo que sucede cuando una de las partes, consciente del riesgo que representa su situación económico financiera y de las altas probabilidades de incumplimiento, oculta su estado de insolvencia para celebrar un negocio jurídico o mantenerlo vivo y provocar un desplazamiento patrimonial en su favor, asumiendo un elevado riesgo de incumplimiento contractual que traslada a la otra parte sin su información ni conocimiento.”

Por ello, la ausencia de una información relevante que debió dar el autor a la otra parte que ahora es víctima, constituye un elemento relevante del dolo penal, ya que si el sujeto pasivo hubiera conocido esa información negativa para el contrato no hubiera contratado y eso hace que exista un dolo penal por esa ocultación de datos que es determinante que la víctima contrate y se perjudique económicamente.” (STS 154/2026 de 24 de febrer)

antecedents), el que fa que no puguin considerar-se consubstancials al delictes des d'una perspectiva abstracta.

3.6.1 Delicte continuat

Les estafes piramidals es caracteritzen per la realització d'una pluralitat de conductes defraudatòries dirigides contra múltiples inversors, executades durant un període prolongat de temps i guiades per un mateix propòsit d'enriquiment patrimonial (Fernández-Salineró, 2019). Aquesta estructura fa especialment rellevant la figura del delicte continuat prevista a l'article 74 CP.

Aquesta norma s'aplica quan un subjecte, en execució d'un pla preconcebut o aprofitant una ocasió idèntica, realitza una pluralitat d'accions homogènies que infringeixen el mateix precepte penal o preceptes de naturalesa similar. Si bé cada acció constitueix un delicte consumat o intentat, des del punt de vista de la determinació de la pena, totes elles són valorades unitàriament com un sol delicte (Muñoz Conde i García Aran, 2022), el que porta a l'aplicació d'una sola pena, però agreujada, en virtut de la regla de l'absorció amb qualificació o fins i tot l'exasperació.

A l'apartat segon d'aquest article, es recull la figura del “delicte massa”, aplicable especialment als delictes patrimonials, en què la conducta afecta a una generalitat de persones. Com assenyala Muñoz Conde (2022), aquesta figura neix com una adaptació del delicte continuat als supòsits en què existeix *“una pluralitat de subjectes indiferenciats, persones anònimes, públic en general, de les quals el subjecte actiu pretén extreure diverses quantitats de diners amb un propòsit unitari d'enriquiment, per la qual cosa s'ha d'estimar un sol delicte per l'import global del defraudat.”*

Aquests preceptes queden recollits a l'article 74 CP³⁵.

La principal dificultat interpretativa en aquests casos és la compatibilitat del delicte continuat amb les agreujants específiques de l'article 250 CP, ja que tant la continuïtat delictiva com el tipus agreujat de l'art. 250.1.5º es fonamenten en la quantia defraudada o en el nombre de perjudicats. Això planteja el risc d'incórrer en una doble valoració contrària al principi non bis in idem.

³⁵ “1. No obstant el que disposa l'article anterior, el qui, en execució d'un pla preconcebut o aprofitant una ocasió idèntica, realitzi una pluralitat d'accions o omissions que ofenguin un o diversos subjectes i infringeixin el mateix precepte penal o preceptes de la mateixa naturalesa o semblant, ha de ser castigat com a autor d'un delicte o falta continuats amb la pena assenyalada per a la infracció més greu, que s'ha d'imposar en la meitat superior, i pot arribar fins a la meitat inferior de la pena superior en grau.

2. Si es tracta d'infraccions contra el patrimoni, s'ha d'imposar la pena tenint en compte el perjudici total causat. En aquestes infraccions, el jutge o tribunal ha d'imposar, motivadament, la pena superior en un o dos graus, en l'extensió que consideri convenient, si el fet revesteix gravetat notòria i ha perjudicat una generalitat de persones.”

Aquesta qüestió va ser resolta pels Acords del Ple no jurisdiccional de la Sala Penal del Tribunal Suprem, de 18 i 30 d'octubre de 2007, posteriorment recollits per la jurisprudència. D'acord amb aquesta doctrina, l'article 74.2 CP és compatible amb el règim general de l'article 74.1 CP, sempre que no es valori dues vegades el mateix element agreujant.

Així es recull a la SAN 996/2026, d'11 de març de 2026³⁶:

“Los Acuerdos de Pleno no jurisdiccional de 18 y 30 de octubre de 2007 fijaron los siguientes criterios esenciales: El delito continuado siempre se sanciona con la pena en su mitad superior, pudiendo llegar hasta la mitad inferior de la superior en grado (art. 74.1 CP), también en delitos patrimoniales. En delitos contra el patrimonio, la pena básica no se determina por la infracción más grave, sino por el perjuicio total causado, conforme al artículo 74.2 CP. La regla del artículo 74.1 CP queda sin efecto solo cuando su aplicación supondría doble valoración de un mismo elemento, esto es, cuando la suma de las cuantías ya ha sido utilizada para agravar el tipo (por ejemplo, para pasar de art. 249 a 250.1.5 CP)”

En aplicació de l'anterior criteri, a les estafes piramidals en que cadascun dels fraus superés per sí sol els 50.000 euros, permetria aplicar alhora l'agreujant de l'art. 250.1, 5º i el delictes massa de l'art. 74.2 si, a més de perjudicar a un elevat nombre de persones, com preveu l'art. 250, el fet revestís notòria gravetat, com preveu l'art. 74.2 CP. Com queda reflectit la SAN 15/2025, de 29 de maig de 2025³⁷.

En aquest cas, es van aplicar conjuntament l'article 74.1 CP, per delictes continuats, l'article 74.2 CP, per notòria gravetat i afectació massiva, i les agreujants de l'article 250.1.4ª, 250.1.5ª i 250.1.6ª CP, imposant-se la pena superior en grau.

³⁶ ECLI:ES:AN:2026:996

³⁷ *“De todo ello se deduce sin dificultad la calificación delictiva de delito de estafa postulado por las acusaciones pública y privadas. Tal estafa ha de considerarse como de especial gravedad y continuada, toda vez que no obsta a ello la suma de las puntuales aportaciones, toda vez que la mayor parte de ellas superaba la cifra de los 50.000 euros.*

Procede estimar la continuidad delictiva, toda vez que la estrategia diseñada se llevó a cabo durante un dilatado periodo de tiempo, desde febrero de 2009 a febrero de 2011, con idéntica dinámica comisiva y afectando a un ingente número de perjudicado, según hemos apuntado, más de 4000 personas y entidades.

(...)

Puede afirmarse que los hechos revisten una notoria gravedad y afectan a una generalidad de personas (...) tal y como se deduce de los datos recopilados, el nº de personas afectadas puede cifrarse en un mínimo de 4.110 y el importe total de los fondos captados fue de 337.377.450,60 €, mientras que el auxilio judicial ha podido identificar la entrada en las cuentas de "Grupo Nueva Rumasa" de, al menos, 243.476.514 € procedentes de los adquirentes de pagarés entre los meses de febrero de 2009 y febrero de 2011.” (SAN 15/2025, de 29 de maig de 2025)

Tanmateix, no tota pluralitat de víctimes permet aplicar automàticament l'article 74.2 CP. Així ho assenyala la STS 715/2020, de 21 de desembre de 2020³⁸, en què el Tribunal Suprem rebutja l'aplicació del delictes massa en un cas d'estafa piramidal amb 51 perjudicats. El tribunal considera que el delictes massa de l'article 74.2 CP només s'aplica quan es tracta d'una col·lectivitat indeterminada i difusa, és a dir, quan l'autor té l'objectiu de crear un frau indiscriminat, dirigit a la col·lectivitat. En aquest cas concret, l'autor va dirigir el seu engany a antics clients i familiars, de forma particular i personal, sense fer una estratègia de divulgació pública o publicitat, fet que va suposar la qualificació com a delictes continuat ordinari, de l'article 74.1 CP, amb la qualificació per la quantia de l'art. 250.1.5º CP³⁹.

Per tant, la diferència entre el delictes continuat ordinari i el delictes massa no depèn exclusivament del nombre de perjudicats, sinó també del caràcter indeterminat i indiscriminat de la captació fraudulenta.

Aquesta regulació posa de manifest la complexitat de la qualificació jurídica de les estafes piramidals i la importància de la interpretació jurisprudencial en aquests casos, ja que la redacció dels preceptes pot molt fàcilment derivar en la vulneració del principi *non bis in idem* i del principi de proporcionalitat.

³⁸ ES:TS:2020:4318

³⁹ “Frente al delito continuado, que admite uno o varios sujetos pasivos, el delito masa exige necesariamente una considerable multiplicidad de perjudicados que el legislador identifica con el término de generalidad, expresión cuyo contenido semántico hace referencia (RAE) a una **"mayoría, muchedumbre o casi totalidad de los individuos u objetos que componen una clase o un todo sin determinación a persona o cosa particular"**.

*Esta noción es la que refleja la interpretación que del delito masa ha hecho la jurisprudencia de esta Sala, proclamando que **no hay generalidad de personas cuando, por más que se trate de bastantes o incluso muchos afectados, no conformen un colectividad indeterminada y difusa** (STS 719/2010, de 20 de julio; 492/2014, de 10 de junio).*

*El delito masa no necesariamente se caracteriza por una cantidad incontable de personas finalmente perjudicadas, pero sí precisa que el destinatario potencial de la actividad defraudadora sea una **amplia e indiscriminada colectividad de individuos no singularizados por el dolo unitario del sujeto activo y sobre los que se irá replicando el engaño eficazmente generador de un menoscabo patrimonial en cada una de las víctimas.***

3. Lo expuesto no es predicable del caso enjuiciado. El intangible relato fáctico concreta en 51 los inversores que resultaron perjudicados por la conducta captatoria del recurrente.

El número de afectados, siendo importante (como es de suma relevancia la cantidad dineraria que se les estafó), no responde a la planificación del fraude indiscriminado que el delito masa exige, sino a que la actuación, sin publicidad ni divulgación pública, se desarrolló durante 20 años, habiéndose concretado sobre individuos específicos que fueron captados y convencidos de manera particular o personal.” (STS 715/2020, de 21 de desembre de 2020)

3.6.2 Art. 250.1.5° El valor de la defraudació superi els 50.000 euros o afecti un nombre elevat de persones

L'article 250.1.5° CP preveu l'agreujament de la pena aplicable al delictes d'estafa quan "el valor de la defraudació superi els 50.000 euros o afecti un elevat nombre de persones". Aquesta agreujant és especialment freqüent en les estafes piramidals, atès que aquests frauds acostumen a generar perjudicis econòmics molt elevats i afectar una gran quantitat d'inversors.

La principal dificultat interpretativa d'aquest precepte no rau en la seva aplicació aïllada, sinó en la seva compatibilitat amb el delictes continuat i el delictes massa regulats a l'article 74 CP. En concret, el problema consisteix a determinar quan és possible aplicar simultàniament l'article 250.1.5° CP i l'article 74 CP sense incórrer en una doble valoració de la mateixa circumstància agreujant.

A aquests efectes, em remeto als criteris avançats més amunt en relació a les condicions aplicatives de l'art. 74 CP i la doctrina jurisprudencial, segons la qual l'article 250.1.5° CP respon principalment al desvalor del resultat, és a dir, a la importància econòmica del perjudici o al nombre de víctimes afectades, mentre que l'article 74 CP sanciona principalment el desvalor de l'acció continuada, l'existència d'un pla preconcebut i, en el cas del delictes massa, la notòria gravetat global dels fets i la seva afectació social.

Aquesta compatibilitat es reflecteix a la SAP de Sevilla 47/2016, de 14 de juliol de 2016⁴⁰, on s'aprecia un delictes continuat d'estafa i, simultàniament, l'aplicació del tipus agreujat de l'article 250 CP⁴¹ (Fernández Salinero, 2019).

Així mateix, a la SAN 15/2025, de 29 de maig de 2025 ("Cas Nueva Rumasa"), s'aplica conjuntament l'article 250.1.5° CP i l'article 74.2 CP. En aquest cas, la major part de les aportacions individuals superaven per si mateixes els 50.000 euros, mentre que el nombre de perjudicats superava les 4.000 persones.

La sentència considera compatible l'aplicació conjunta d'aquests preceptes perquè l'agreujament de l'article 250.1.5° CP no depèn exclusivament de la suma de petites quantitats derivada de la continuïtat delictiva, sinó també de la gravetat individual de moltes de les operacions fraudulentas. D'aquesta manera, la continuïtat delictiva no serveix per agreujar novament la mateixa quantia ja

⁴⁰ ECLI:ES:APSE:2016:798

⁴¹ "un delito de estafa continuado porque en virtud de un dolo unitario o designio único ("en ejecución de un plan preconcebido") realiza una "pluralidad de acciones" que afectan a múltiples perjudicados e infringe el mismo precepto penal, resulta también de aplicación el tipo agravado del Art. 250.1 circunstancia 6a en la redacción aplicable a la fecha de los hechos. Resulta pues de aplicación la circunstancia de especial gravedad atendiendo al valor de la defraudación y a la entidad del perjuicio causado" (SAP de Sevilla 47/2016, de 14 de juliol de 2016)

valorada pel tipus agreujat, sinó per sancionar la reiteració de conductes defraudatòries integrades dins d'un mateix pla criminal.

Un altre exemple rellevant és la STS 688/2019 (“Cas Fórum filatélico”) on s'aplica l'article 74.2 CP, ja que s'aprecia notòria gravetat atenent al perjudici total causat, així com l'afectació a una generalitat de persones i el notori volum de negoci del Fórum. En aquest cas es va aplicar l'article 250.1.5º CP, al haver sostret més de 3.700 milions d'euros a 268.804 clients, en base als arguments exposats més amunt.

3.6.3 Art. 250.1.6º Abús de les relacions personals entre víctima i defraudador, o aquest aprofiti la seva credibilitat empresarial

Com ja s'ha exposat a l'apartat 2.3.4 del present treball, aquesta agreujant és especialment rellevant en el context de les estafes piramidals, al portar-se a terme en estructures empresarials. La principal controvèrsia detectada és la conjunció d'aquest tipus amb l'element bàsic de l'estafa, l'engany suficient, ja que aquest abús de credibilitat i confiança en molts casos és inherent a l'engany. Així doncs, els Tribunals s'han encarregat de donar resposta a aquesta qüestió.

A la Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona 104/2015, de 29 de gener de 2015⁴² trobem un exemple d'estafa piramidal fonamentada en l'abús de confiança del defraudador. En aquest cas, els autors van crear dues empreses (Rural New Life SL i Mutua Mas Vida), amb el suposat fi de captar inversors privats a través d'una xarxa comercial distribuïda pel tot el territori espanyol, per tal de disposar de capital per comprar béns immobles, adquirir participacions en altres empreses i invertir en bossa. L'empresa oferia als seus inversors rendibilitats d'entre el 10 i el 13%, teòricament provinents de les citades inversions, però va quedar provat que aquests provenien dels nous inversors, constituint així un sistema piramidal.

L'engany es basava en un abús de la confiança dels inversors en els delegats comercials, ja que aquests eren membres destacats de la congregació dels Testimonis de Jehovà, i compartien creences amb els perjudicats⁴³.

⁴² ECLI:ES:APB:2015:6626

⁴³ “...debemos reseñar que también concurre la agravante 7ª al haberse aprovechado los copartícipes de la confianza que ante terceros supone que **algunos de los delegados utilizaran -con su conocimiento y consentimiento- la condición de ser cargos directivos de una Comunidad religiosa muy extendida en España, una de cuyas virtudes predicadas es precisamente la verdad y solidaridad entre sus miembros**, lo que coadyuvó sin duda a que fueran poco precavidos en el momento de decidir entregar el dinero. Ello hace inaplicable al caso la jurisprudencia existente sobre la auto tutela, STS de 16 de mayo 2013 y 15 de abril 2014, pues **no nos hallamos ante una conducta omisiva patentemente negligente de las más elementales normas de cuidado, sino ante una confianza razonable motivada por la coincidencia de credo.**” (SAP 104/2015, de 29 de gener de 2015)

En aquest cas, el tribunal considera que hi ha abús de confiança, a l'apreciar que existeix un plus d'antijuridicitat que va més enllà del mer engany per perpetrar l'estafa, ja que van aprofitar-se de la "fe cega" dels inversors i de la posició de superioritat moral que tenien sobre aquests, al ser considerats els seus "ancians protectors".

Igualment, el tribunal va vincular aquest abús de confiança amb la gravetat del perjudici causat, de l'art. 250.1.5º (redacció actual), en existir múltiples perjudicats i una elevada quantia defraudada (2.600 persones i aproximadament 39 milions d'euros) i es va apreciar l'existència de delictes continuats (art. 74 CP). També es va estimar l'agreujant de posició econòmica precària, ja que moltes víctimes van entregar els estalvis que tenien reservats per a assegurar-se una futura pensió de jubilació.⁴⁴

Aquesta sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona ens permet observar la complexitat que poden arribar a tenir les estafes piramidals respecte a la qualificació jurídica, ja que, en tractar-se d'estructures tan grans i complexes, abasten una multiplicitat de tipus penals, fet que complica la seva subsumció en un delictes determinat.

Amb relació a l'abús de credibilitat empresarial, a la STS 715/2020, de 21 de desembre de 2020⁴⁵, trobem un altre exemple d'estafa piramidal on l'autor va aprofitar la seva condició d'assessor fiscal, comptable i financer per posar en marxa un negoci d'inversions fictici que va operar entre 1994 i 2014. Així, l'autor convencia els clients de la seva assessoria, amics i familiars per tal que invertissin capital en un negoci immobiliari a Madrid, prometent rendibilitats molt elevades (entre el 8% i el 12% anual). Aquest negoci era inexistent, i, per tal de mantenir la ficció de solvència, feia servir els diners dels nous inversors per pagar els antics. En tractar-se d'una estafa piramidal, aquesta estructura estava destinada a col·lapsar, fet que va succeir el 2014, quan van disminuir les noves aportacions, deixant 51 afectats i un import defraudat d'aproximadament 14 milions d'euros, i superant-se en algunes víctimes la quantia de 50.000 euros estafats.

⁴⁴ "No puede el tribunal obviar que en muchos de los perjudicados incluso concurre la **agravante de posición económica precaria**, (...) su situación patrimonial quedó muy deteriorada ya que **entregaron todo el dinero que habían logrado ahorrar durante su vida laboral, inducidos por un abuso de confianza por parte de quienes consideraban sus "ancianos protectores"** y con el objetivo principal de asegurarse una futura pensión de jubilación. Como nos recuerda la jurisprudencia (entre otras las STS de 17.11.97 y 2.3.01) la **conurrencia de un abuso de superioridad subjetivo entre defraudador y víctima, así como la entidad y gravedad de lo defraudado y la situación económica angustiosa en que se deja a los perjudicados, debe ser siempre valorado por el tribunal**, ya que la ley busca atender a criterios tanto objetivos como subjetivos, pues **no solo la suma defraudada puede ser más o menos gravosa en cada caso concreto en función de la capacidad económica de cada uno de los perjudicados, sino que si la suma total supera los 50.000 euros (LO 5/10) debe considerarse "ex lege" que se ha sobrepasado el límite del tipo básico.**" (SAP 104/2015, de 29 de gener de 2015)

⁴⁵ ES:TS:2020:4318

Respecte a l'abús de confiança de l'art. 250.1.6º, la sentència afirma que, per tal que existeixi l'agreujant d'abús de confiança, és necessari un plus d'antijuridicitat que justifiqui l'agreujament de la pena, és a dir, que l'autor actuï des d'una situació de credibilitat que excedeixi el "normal" d'una estafa, fet que és apreciat per la jurisprudència en comptades ocasions. En aquest cas, aquest plus no s'aprecia, ja que la confiança dipositada pels inversors es considera part integrant de l'engany bàsic necessari per a l'existència del delictes, i el que va provocar la disposició patrimonial de les víctimes va ser la promesa de rendibilitats fora del mercat, no un abús de la relació de confiança amb l'autor. Finalment, només s'aplica l'agreujant per motiu de la quantia, de l'art. 250.1.5º CP.⁴⁶

3.6.4 Modalitat hiper-agreujada de l'art. 250.2 CP

Aquesta modalitat va aparèixer amb la reforma del Codi Penal del 2015, amb l'objectiu de donar resposta a les grans estafes i a les defraudacions que, per la seva quantia o per afectar a un elevat nombre de persones, transcendien el marc de les estafes agreujades per sobrepassar els 50.000 euros.

⁴⁶ “Respecto del **grado de especial vinculación entre autor y víctima**, hemos proclamado que debe confirmarse su concurrencia desde una **consideración restrictiva** pues, en la mayor parte de las ocasiones, **tanto el engaño que define el delito de estafa, como fundamentalmente el quebrantamiento de confianza que es propio de la apropiación indebida** (STS 368/2007, de 9 de mayo o 37/2013, de 30 de enero), **presentan puntos de coincidencia con la descripción del tipo agravado** (STS 634/2007, de 2 de julio). Por ello, la **aplicación del subtipo agravado queda reservada a aquellos supuestos** en los que, además de quebrantar una confianza genérica que es inherente a todo hecho típico de esta naturaleza, **concurra un plus que haga de mayor gravedad su quebrantamiento** (STSS 1753/2000, de 8 de noviembre; 2549/2001, de 4 de enero; 626/2002, de 11 de abril; 890/2003; 383/2004, de 24 de marzo o 813/2009, de 7 de julio, entre muchas otras) porque **se aprecie manifiestamente un atropello a la fidelidad con la que se contaba** (STS 371/2008, de 19 de junio), **al concurrir alguna situación, anterior y ajena a los actos defraudatorios en sí mismos considerados, de la que abuse o se aproveche el sujeto activo para la comisión de tal delito** (SSTS 1169/2006, de 30 de enero; 785/2005, de 14 de junio; y 9/2008, de 18 de enero).

*En cuanto al **aprovechamiento de la credibilidad profesional**, no es una agravación automática que opere ante la mera constatación de la condición de empresario o profesional y de la existencia de una relación entre la actividad defraudatoria con esa cualidad, pues abusar supone algo más que la concurrencia o incluso su mero aprovechamiento. Y hemos dicho que cuando la fuerza del engaño descansa en la apariencia de solvencia y en el crédito empresarial del defraudador, no cabe considerar además la concurrencia de la agravante específica, la cual queda reservada a supuestos de una especial situación de credibilidad o confianza (SSTS 1553/2004, de 30 de diciembre o 383/2013, de 12 de abril).*

Los hechos probados se limitan a transcribir que el acusado tenía un negocio de gestoría y que algunos de los defraudados eran clientes suyos, además de haber defraudado a algún amigo o familiar.

*Nada concreta el relato sobre la intensidad de los vínculos personales o sobre la credibilidad pública de su empresa. No refleja tampoco de qué modo ambos elementos pudieron contribuir a que se cerraran las operaciones dinerarias de abuso. Se identifica, sin embargo que **lo que movió la voluntad de sus víctimas fue la promesa de unos importantes rendimientos** y cómo, pagándolos con cargo a las aportaciones de nuevos defraudados, logró que nuevos inversores acudieran confiados en cobrar la rentabilidad que prometía.(...).” (STS 715/2020, de 21 de diciembre de 2020)*

L'Exposició de Motius de la LO 1/2015 assenyala que es pretén reforçar la reacció penal enfront la “criminalitat greu” i les estafes d'ampli impacte social (SAN 996/2026, d'11 de març de 2026).

La SAN 966/2026, d'11 de març de 2026, sobre una estafa piramidal de criptomonedes, es pronuncia respecte a l'aplicació d'aquesta modalitat i la compatibilitat amb el delictes continuat. Afirmar que si la suma de les estafes supera els 250.000 euros, s'ha d'aplicar automàticament el precepte de l'art. 250.2 CP.⁴⁷

En aquest sentit, l'aplicació del 250.2 CP no presenta dubtes, sinó que el debat s'articula al voltant de l'aplicació de l'article 74.1 CP i a la compatibilitat amb el subtipus agreujat del 250.1.5º CP. Així, la pena s'imposa tenint en compte el perjudici total causat (art. 74.2 CP), ja que aplicar aquest llinar de forma individual buidaria de contingut la finalitat de la reforma, *“pues muchas macroestafas financieras y piramidales se caracterizan precisamente por distribuir el daño en aportaciones individuales de cuantía media o incluso modesta. En el presente caso, la propia sentencia reconoce que la captación afectó a decenas de miles de inversores, con un perjuicio global que, incluso en el cálculo más favorable a los acusados, supera en más de 200 veces el umbral de 250.000 euros. Nos hallamos, por tanto, en el supuesto paradigmático que la LO 1/2015 pretendía subsumir en el subtipo hiperagravado y, en su caso, en la modalidad de delito masa del artículo 74.2 CP.”*

Respecte a la compatibilitat amb l'article 250.1.5º CP, s'afirma que els articles responen a fonaments diferents, ja que el 250.2 CP introdueix un nivell superior per raons de major gravetat objectiva, ja sigui per la concurrència amb la circumstància del 250.1.1º CP, o perquè el valor de la defraudació superi els 250.000 euros. Es tracta de criteris diferents, el 250.1.5º s'enfoca a l'impacte massiu i afectació social de l'estafa, mentre que el 250.2 es centra en el criteri objectiu de la quantia extraordinària.

En relació amb la compatibilitat amb l'article 74.1 CP a la llum del *non bis in idem*, el TS ha clarificat que la prohibició de la doble valoració només impedeix acumular agreujants quan tracten sobre el mateix element quantitatiu. Així, si la suma de les quanties serveix per a agreujar el tipus bàsic, no és procedent imposar la meitat superior en relació al 74.1 CP, però el subtipus agreujat sí que és compatible sempre que no coincideixin en la mateixa base fàctica.⁴⁸

⁴⁷ “*si el perjuicio total alcanza un umbral legalmente cualificado (250.000 euros), la calificación debe desplazarse al art. 250.2 CP, y la discusión de doble valoración se proyectará, en su caso, sobre la intensificación por continuidad (74.1CP) dentro del marco punitivo ya correctamente seleccionado, pero no puede servir para justificar la inaplicación del art. 250.2 CP, que actúa en el plano de la tipicidad agravada. La prohibición de doble valoración opera sobre el modo de recorrer el marco penológico, pero no autoriza a mantener un marco típico inferior cuando el superior se impone por ley.*” SAN 966/2026, d'11 de març de 2026.

⁴⁸ “*En el caso que nos ocupa, la aplicación del inciso último del artículo 250.2 CP descansa en el desvalor de resultado: el perjuicio total superior a 250.000 euros. El delito continuado del artículo 74.1 CP, en cambio, se*

Aquesta modalitat, com ja s'ha afirmat, va néixer amb l'objectiu de donar resposta a les estafes de gran escala. Encara que aquest tipus pretén aportar una solució a la falta de regulació, continuen presents els problemes detectats respecte la compatibilitat amb l'article 74 CP i han sorgit nous debats respecte conjunció amb els tipus qualificats de l'art. 250.1 CP.

ancla en el desvalor de la acció: la ejecución de un plan preconcebido mediante una pluralidad de actos de engaño, extendidos durante más de un año y dirigidos contra una masa de inversores dispersa geográfica y socialmente. En este marco entendemos que la aplicación del tipo hiperagravado del artículo 250.2 CP, por la vía del perjuicio total superior a 250.000 euros, no supone duplicar la consideración del mismo elemento con el artículo 74.1 CP, si este se utiliza únicamente para elevar la pena dentro del marco ya hiperagravado, pero sin volver a computar la cuantía global como factor de agravación autónoma." (SAN 966/2026, d'11 de març de 2026).

4. Conclusions

El present treball tenia com a objectiu analitzar si l'actual regulació penal permet donar una resposta adequada al fenomen recurrent de les estafes piramidals, caracteritzades per la seva elevada complexitat estructural, amb participació de pluralitat de persones, el gran nombre de víctimes, l'eventual dilació del perjudici patrimonial i l'enorme impacte econòmic i social que comporten.

A partir de l'estudi doctrinal i jurisprudencial del delictes d'estafa, i la valoració de les dificultats aplicatives al fenomen analitzat, s'ha pogut constatar que, és possible apreciar el delictes d'estafa, com ja ha fet reiteradament la jurisprudència, però amb algunes limitacions.

Determinats elements i formes del delictes d'estafa, especialment la comissió per omissió i el dol, poden generar problemes interpretatius en l'àmbit de les estafes piramidals. No obstant això, aquestes dificultats no constitueixen un obstacle absolut per a la seva persecució penal, ja que existeixen uns criteris clars establerts per la jurisprudència.

En quant a la possibilitat d'estafa per omissió, cal dir que, acceptada la general possibilitat de càstig de les conductes omissives (arts. 10 i 11 CP), el problema rau en poder afirmar l'existència d'una posició de garant de la veracitat de les declaracions. En l'àmbit de les relacions comercials és concebible. Tanmateix, si el garant és qui ha construït activament la farsa, en principi, respondrà per la conducta activa, encara que després silenciï l'engany. Diferent és quan algú es limita a reforçar l'engany d'un tercer a través del seu silenci. En aquests supòsits, si es qualifiquen com a coautors, se'ls podrà imputar recíprocament la conducta de l'altre, ara bé, si qui calla és un mer partícip, es planteja el problema de si pot ser castigat per la seva conducta omissiva.

La resposta és controvertida, i part de la doctrina hi és contrària, doncs els arts. 28 i 29 al descriure la participació fan menció a la realització d'"actes".

En quant al dol, es plantegen dos ordres de límits aplicatius. En primer lloc, el que afecta als que difonen el rumor del negoci des de l'error. Aquests poden contribuir a difondre una notícia falsa, però en la mesura en que actuen sense dol no respondran per estafa. En segon lloc, el que afecta a l'admisibilitat del dol eventual. Aquest està admès a l'estafa, tot i que, com sempre, pot ser difícil de delimitar de la imprudència conscient. El problema es pot plantejar en supòsits en que el negoci existeix, però presenta més riscos que els declarats.

En referència a la continuïtat delictiva, s'observa que la jurisprudència admet la compatibilitat entre l'art. 74.1 i el 74.2 CP, amb limitacions, entenent que l'article 74.1 CP respon principalment a la unitat del pla criminal i a la reiteració homogènia de conductes defraudatòries, mentre que l'article 74.2 CP até específicament al perjudici patrimonial global, a la notòria gravetat dels fets i a l'afectació a una generalitat de persones. La solució es considera correcta des del punt de vista de la garantia del

non bis in idem, el que porta a aplicar l'increment punitiu de l'ap. 1 de l'art. 74 només quan per a assolir la quantia mínima del delictes no s'hagués hagut de recórrer a la regla del "salt de tipus penal" de l'ap. 2.

Admesa la possibilitat d'aplicació simultània dels aps. 1 i 2 de l'art. 74 CP, el següent problema és el de la respectiva compatibilitat amb les qualificacions de l'estafa per raó de la quantia, com la de l'art. 250.1.5°, que exigeix que el valor de la defraudació superi els 50.000 euros o afecti a un nombre elevat de persones.

D'acord amb la jurisprudència, l'article 250.1.5° CP serà compatible amb l'article 74.2 CP quan el primer s'apliqui atenent principalment a la gravetat econòmica del resultat o al nombre d'afectats, mentre que el delictes massa es fonamenta en la notòria gravetat global dels fets i en la seva afectació a una generalitat de persones. El problema és que no sempre serà fàcil apreciar quan concorre el plus de gravetat que permet aplicar la regla del delictes massa. En tot cas, el que és clar, és que si s'ha aplicat la regla del salt de tipus del 74.2 CP per arribar al mínim de 50.000€ de l'art. 250.1.5°, no es podrà aplicar la continuïtat delictiva del 74.1 CP.

Quant a l'agreujant de l'article 250.1.6° CP, per abús de relacions personals o de la credibilitat empresarial. Cal dir que per a una correcta aplicació de la modalitat caldrà tenir en compte no només que s'abusa de la credibilitat, sinó que aquest fet no s'ha tingut en compte per a valorar la idoneïtat de l'engany, que és un element del tipus bàsic. En cas contrari, de nou, apareixeria el risc de vulnerar la prohibició de *bis in idem*.

Finalment, respecte la modalitat hiper-agreujada de l'art. 250.2 CP, destinada a donar resposta a estafes de grans dimensions, com serien les piramidals, es tornen a presentar problemes de compatibilitat amb la figura del delictes continuat i amb el subtipus agreujat de l'art. 250.1.5° CP. La jurisprudència resol el problema amb l'art. 74.1 CP de la mateixa manera que ho resol amb l'agreujant de l'art. 250.1.5° CP, es permet sempre que responguin a fonaments diferents. En quant a la compatibilitat entre la citada agreujant i l'art. 250.2 CP, la jurisprudència l'admet quan responen a fonaments diferents; l'art. 250.1.5° CP s'enfoca a l'impacte massiu i afectació social de l'estafa, mentre que el 250.2 CP es centra en el criteri objectiu de la quantia extraordinària o de les circumstàncies especialment agreujades previstes legalment. De nou, també aquí observem criteris definits jurisprudencialment, però que són tan indeterminats que es fa difícil preveure la seva aplicació forense.

La concurrència de les múltiples circumstàncies agreujants que es donen a les estafes piramidals, combinada amb una redacció dels tipus que pot fàcilment donar lloc a la vulneració del principi *non bis in idem* i de proporcionalitat, causa una situació intrincada, que comporta una interpretació complexa i confusa, traslladant el pes de la resposta penal a la discrecionalitat judicial.

Per tot això, la conclusió final és que el Codi penal compta amb normes per a afrontar el problema de les anomenades “estafes piramidals”, que es concentren en la regulació del delictes d’estafa i les seves qualificacions. Tanmateix, presenten obstacles aplicatius, entre els que es pot destacar el relatiu al conflicte normatiu amb les figures del delictes continuat i el delictes massa, per als que la jurisprudència ha plantejat criteris interpretatius, però que recorren a conceptes tan indeterminats (“especial gravetat” del perjudici, “elevat nombre” de persones, “notòria gravetat”) que no ofereixen la seguretat jurídica precisa.

5. Referències

Doctrina

Bankinter. (2026). *Fórum Filatélico devolverá un 10,5% dinero defraudado, ocho años después*. Bankinter; Blog Oficial de Bankinter. <https://www.bankinter.com/blog/lo-ultimo/forum-filatelico-devolvera-un-10-5-dinero-defraudado-och-o-anos-despues>

Dopico Gómez-Aller, J. (2024). Estafas y otros fraudes en el ámbito empresarial. A *Derecho Penal Económico y de Empresa Parte General y Parte Especial. Doctrina y jurisprudencia con casos solucionados. Tomo 2* (pp. 245–302). Dykinson. <https://elibro.net/es/ereader/uab/279641?page=245>

Fernández-Salineró San Martín (2019). El derecho de las estafas piramidales: parte general. A *Las estafas piramidales y su trascendencia jurídico penal* (pp. 19-23). Dykinson.

Gallego Soler, J.-I. (2020). Delitos Societarios. A *Derecho Penal Económico y de Empresa Parte General y Parte Especial. Doctrina y jurisprudencia con casos solucionados. Tomo 2* (pp. 291–334). Tirant lo Blanch.

Izquierdo Sánchez, Cristóbal. (2018). Comisión por omisión del delito de estafa. A *Estafas por omisión* (pp. 261–292). Atelier Libros Jurídicos.

laSexta.com. (2025, August 10). *El estallido de los chiringuitos financieros alerta a las autoridades: las estafas piramidales se multiplican*. LaSexta. https://www.lasexta.com/noticias/sociedad/estallido-chiringuitos-financieros-alerta-autoridades-estafas-piramidales-multiplican-ocho-seis-anos_202508106898c7d78180495aa51539c8.html

Moreno Santamaría, A. (2014). El proceso contra Baldomera Larra Wetoret. A *Los Procesos Célebres Seguidos Ante El Tribunal Supremo En Sus Doscientos Años de Historia Siglo XIX*, (pp.67–78).

Muñoz Conde, F (2023). Derecho penal: parte especial (25a edición, revisada y puesta al día, conforme a las LLOO 13/2022, 14/2022, 1/2023, 3/2023 y 4/2023). Tirant lo Blanch.

Muñoz Conde, F & García Arán, M (2022). Derecho penal: parte general (11a edición, revisada y puesta al día con la colaboración de Pastora García Álvarez). Tirant lo Blanch.

Pastor Muñoz, N. (2023). Tema 9: el delito de estafa. A *Lecciones de derecho penal económico y de la empresa* (pp. 271–318). Atelier Libros Jurídicos.

Pérez Manzano, M. (1995). Acerca de la imputación objetiva de la estafa. En *Hacia un derecho penal económico europeo: Jornadas en honor del profesor Klaus Tiedemann* (pp. 285–309). Boletín Oficial del Estado.

Quintero Olivares, G. (2024). *Comentarios a la parte especial del derecho penal* (Tomo 2, pp. 94-122). Aranzadi.

Normativa

Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal.

Ley 7/1996, de 15 de enero, de Ordenación del Comercio Minorista.

Ley Orgánica 1/2026, de 8 de abril, en materia de multirreincidencia, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal y la Ley de Enjuiciamiento Criminal, aprobada por Real Decreto de 14 de septiembre de 1882.

Jurisprudència

1. Tribunal Suprem

STS 8175/1989 de 8 de maig de 1989, ECLI:ES:TS:1989:8175

STS 980/2001, de 30 de maig de 2001, ECLI:ES:TS:2001:4521

STS 4519/2001 de 30 de maig de 2001, ECLI:ES:TS:2001:4519

STS 1766/2003, de 14 de març de 2003, ECLI:ES:TS:2003:1766

STS 8385/2003 de 22 de desembre de 2003, ECLI:ES:TS:2003:8385

STS 192/2005, de 18 de febrer de 2005, ECLI:ES:TS:2005:1018

STS 361/2006 de 21 de març de 2006, ECLI:ES:TS:2006:1878

STS 1118/2010, de 10 de desembre de 2010, ECLI:ES:TS:2010:7162

STS 987/2012, de 3 de desembre de 2012, ECLI:ES:TS:2012:8316

STS 331/2014, de 15 d'abril de 2014, ECLI:ES:TS:2014:2043

STS 900/2014, de 26 de desembre de 2014, ECLI:ES:TS:2014:5573

STS 371/2015, de 17 de juny de 2015, ECLI:ES:TS:2015:2758

STS 655/2016, de 15 de juliol de 2016, ECLI:ES:TS:2016:3663

STS 833/2016, de 3 de novembre de 2016, ECLI:ES:TS:2016:4734

STS 185/2018, de 17 d'abril de 2018, ECLI:ES:TS:2018:1372

STS 688/2019, de 4 de març de 2020, ECLI:ES:TS:2020:809

STS 809/2020, de 4 de març de 2020, ECLI:ES:TS:2020:809

STS 715/2020, de 21 de desembre de 2020, ECLI:ES:TS:2020:4318

STS 38/2021, de 21 de gener de 2021, ECLI:ES:TS:2021:13

STS 919/2022, de 24 de novembre de 2022, ECLI:ES:TS:2022:4270

STS 228/2025, de 12 de març de 2025, ECLI:ES:TS:2025:1060

2. Audiència Nacional

SAN 15/2025, de 29 de maig de 2025, ECLI:ES:AN:2025:2447

SAN 996/2026, d'11 de març de 2026, ECLI:ES:AN:2026:996

3. Audiències Provincials

SAP de Barcelona 1243/2000, d'11 de juliol, ECLI:ES:APB:2025:2125

SAP de Barcelona 104/2015, de 29 de gener de 2015, ECLI:ES:APB:2015:6626

SAP de Sevilla 47/2016, de 14 de juliol de 2016, ECLI:ES:APSE:2016:798

6. Annex: Taula resum jurisprudència

Sentència	Perjudici econòmic	Nº víctimes	Aplicació de l'art. 74.1 CP	Aplicació de l'art. 74.2 CP	Aplicació de l'art. 250 CP	Pena (forquilla general dels autors)
Tribunal Suprem						
Cas Rural New Life i Mutua Mas Vida (Cas testimonios de jehovà, STS 699/2017)	Aproximadament 39.000.000€	Aproximadament 3.000	Sí, s'aprecia continuïtat.	No en referència a la notòria gravetat i generalitat de persones (no s'aprecia el delictes massa). Sí que s'aplica el salt de tipus.	Sí: - art. 250.1.5º: + de 50.000€ i per notòria importància. - art. 250.1.6º: abús de confiança (plus d'antijuridicitat). (previ reforma 2015)	Entre 3 anys i 6 mesos i 6 anys de presó, atenent a l'establert a l'art. 74.1 CP (meitat superior del 250.1 CP)
Cas Fòrum Filatèlic (STS 688/2019)	3.707.127.583€	268.000	Sí.	Sí, per notòria gravetat i generalitat de persones (delictes massa).	Sí. Art. 250.1.5º: + de 50.000€ o elevat nº persones. (previ reforma 2015)	9 a 13 anys i sis mesos de presó, s'eleva la pena en 2 graus (sense atenuants i sense aplicar el concurs amb altres delictes)
Cas Assessoria Olagüe (STS 715/2020)	Aproximadament 14.000.000€	51	Sí, s'aprecia continuïtat i pluralitat d'accions dins un pla preconcebut.	No es considera que afecti a una generalitat de persones, sinó que es tracta d'una captació directa de	Sí. Art. 250.1.5º: + de 50.000€ o elevat nº persones. (previ reforma 2015)	Meitat superior de l'art. 250.1 CP: de 3 a 6 anys de presó.

				víctimes (no s'aprecia el delictes massa).		
				Sí que s'aplica el salt de tipus.		
Audiència Nacional						
Cas Nueva Rumasa (SAN 15/2025)	37.377.450,60 €	4.110	Sí, s'aprecia continuïtat delictiva.	Sí, per notòria gravetat i generalitat de persones (delictes massa).	Sí. - 250.1.4º: especial gravetat per entitat del perjudici + situació econòmica. - 250.1.5º: + de 50.000€ o elevat nº persones. - 250.1.6º: abús relacions personals o credibilitat empresarial i professional. (previ reforma 2015)	Pena superior en grau del 250: de 6 a 9 anys de presó (sense altres atenuants).
Cas Arbistar 2.0 (criptomonedes, SAN 996/2026)	275.607.911€	32.000	Sí, s'aprecia continuïtat.	Sí, per notòria gravetat i perjudici a una generalitat de persones (delictes massa).	Sí: - art. 250.2 CP: modalitat hiper-agreujada, supera els 250.000€	Meitat superior de l'art. 250.2 CP, per especial gravetat, continuïtat, elevada pluralitat de víctimes i magnitud del perjudici: entre 6 i 8 anys.

***Ús de la Intel·ligència Artificial**

Per tal de realitzar aquest treball, m'he ajudat de la IA anomenada *NotebookLM*, que m'ha facilitat la comprensió i el tractament de la jurisprudència utilitzada. Cal destacar que no hi ha res redactat per aquesta IA, ja que la seva funció és analitzar i tractar el contingut proporcionat per l'usuari, indicant en tot moment d'on prové tota la informació. Així mateix, he consultat en tot moment les fonts originals i he llegit totes les sentències. Només m'he ajudat d'aquesta eina per a agilitzar l'anàlisi pròpia de la jurisprudència.

També he fet servir el Chat GPT, per a corregir aspectes formals, com errors ortogràfics i gramaticals.